

16+

*Шрамы
на біяграфіі
паэта
стар. 4*

*Захавальнік
народнага
меласу
стар. 5*

*Сонечныя
летуценні
архітэктара
стар. 14*

Моц непагаснага энтузіязму

Фота Кастуся Дробіва.

Фрагмент юбілейнай экспазіцыі ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

Кожная выстаўка аўтарскай некамерцыйнай галерэі «Брама» мае пластычную і змястоўную ідэю ў рэчышчы яе агульнай канцэпцыі. Узаемадзеянне дэкаратыўнага і станковага мастацтва — галоўная асаблівасць гэтай феноменальнай з'явы ў мастацкім жыцці Беларусі.

Заснавальнік і арт-дырэктар галерэі «БРАМА» — Ларыса Фінкельштэйн, мастацтвазнаўца, арт-крытык, член Беларускага Саюза мастакоў, Беларускага саюза дызайнераў, Беларускага саюза крытыкаў, Міжнароднай асацыяцыі мастацтвазнаўцаў (Масква), у мінулым дацэнт БДУ. Менавіта яна ў свой час вырашыла — БРАМА можа быць усталявана на любой умоўна ўзятай мяжы: паміж відамі мастацтва, паміж краінамі і кантынентамі, паміж стылямі і часамі ў мастацтве, — каб адкрыць яе... Сёлета, калі галерэі споўнілася 30 гадоў, Ларыса Фінкельштэйн абвясціла аб закрыцці «БРАМЫ», справы свайго жыцця. Выстаўка ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, прымеркаваная да знакавай даты, — нібы падсумаванне вынікаў.

«ЛіМ»-акцэнт

Канстытуцыя. Прапанаваныя папраўкі выклікалі жы-вы інтарэс, адначыў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка падчас нарады па выніках усенароднага абмеркавання праекта змяненняў Канстытуцыі. Многія з удзельнікаў нарады наведлі працоўныя калектывы, арганізацыі, пабылі ў рэгіёнах. «Уласна, і сам праект змяненняў Канстытуцыі з'яўляецца вынікам шматлікіх дыскусій, сустрэч, абмеркаванняў на тых жа дыялогавых пляцоўках. Прынамсі, ніхто мяне не можа папракнуць, што ў нас тут была абсалютная дыктатура і мы не давалі магчымасці людзям выказацца. Выказаліся ўсе, хто хацеў гэта зрабіць», — рэзюмаваў Прэзідэнт.

Пазіцыя. У сучасных умовах мала быць проста прафесіяналам або дасягаць творчых, спартыўных вынікаў — трэба яшчэ быць патрыётам, ганарыцца роднай краінай і публічна адстойваць дзяржаўны курс, падкрэсліў беларускі лідар падчас прыёму ад імя Прэзідэнта на стары Навы год. У гэты святочны вечар Кіраўнік дзяржавы падзякаваў усім, хто любіць родную краіну, адданы нацыянальным інтарэсам і разумее груз адказнасці, які лёг на плечы сучаснага пакалення. Перш за ўсё Прэзідэнт звярнуўся да журналістаў: «Не падвалі, моцна ўзяўшы інфармацыйны парадок дня ў свае рукі». Выказаўшы падзяку ўсім прысутным за праведзеную работу, Аляксандр Лукашэнка падкрэсліў: «Кожны на сваім месцы, мы ўсе служым нашай Беларусі».

• За вялікі асабісты ўклад у развіццё дзяржаўнай інфармацыйнай палітыкі і нацыянальнай журналістыкі медалём Францыска Скарыны адзначаны заслугі дырэктара дырэкцыі інфармацыйнага вяснянчага ЗАТ «Другі нацыянальны тэлеканал» Анатоля Занковіча, загадчыка аддзела рэжысёраў галоўнай дырэкцыі «Агенцтва тэлевізійных навін» Нацыянальнай дзяржтэле радыёкампаніі Ільі Крэўчыка і спецыяльнага карэспандэнта рэдакцыі вяснянча на краіны СНД і Балты АНА «ГБ-Навіны» (RT) Канстанціна Прыдыбайлы. Акрамя таго, восем работнікаў СМІ ўдастоены Падазкі Прэзідэнта.

Віншаванні. Прэзідэнт Беларусі павіншаваў народна-га артыста Беларусі Леаніда Захлеўнага з 75-годдзем. Кіраўнік дзяржавы адзначыў, што больш як 30 гадоў заслужаны калектыв Рэспублікі Беларусь ансамбль народнай музыкі «Вясёда» пад кіраўніцтвам Леаніда Захлеўнага заваёўвае сэрцы шматлікіх паклоннікаў і ўзбагачае нацыянальную спадчыну. «Усё ваша жыццё — прыклад самаадданнага служэння айчынным культурным, — падкрэсліў Аляксандр Лукашэнка. — Упэўнены, што ваша творчасць, напоўненая глыбокім патрыятызмам, шчырай любоўю да Радзімы, і ў далейшым будзе дарыць аматарам музыкальнага мастацтва радасць і яркія эмоцыі».

• Аляксандр Лукашэнка адрасavaў віншаванне з 85-годдзем народнаму артысту РСФСР Міхаілу Ножкіну. «Ваша творчасць, у якой увабослілі найлепшыя традыцыі савецкай школы мастацтва, заваявала прызнанне і любоў публікі. Дзякуючы ўнікальнаму прафесійнаму майстэрству вы сыгралі ролі, якія накаралі сэрцы мільёнаў глядачоў розных пакаленняў», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы адзначыў, што ў Беларусі высока цэняць Міхаіла Ножкіна як цудоўнага актёра і паэта, плённа дзейнічаючы якога садзейнічае пашырэнню і ўзбагачэнню культурных сувязей паміж двума народамі.

• Беларускі лідар таксама павіншаваў народную артыстку Расіі Тамару Гвердцыцэлі з днём нараджэння. «Вернасць любімай справе, вялікі талент і бязмежная адданасць прафесіі здабылі вам шырокае прызнанне заўчаў музыкальнага мастацтва і сапраўдную народную любоў», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы выказаў упэўненасць, што дзейнасць артысткі яшчэ доўгія гады будзе прыносіць радасць шматлікім прыхільнікам, садзейнічаць развіццю культурных сувязей паміж народамі Беларусі і Расіі.

Праект. Міжнароднае радыё «Беларусь» і Інстытут журналістыкі і камунікацыі Ляўскага педагагічнага ўніверсітэта (правінцыя Хэнань, КНР) запускаюць сумесную праграму профільнай падрыхтоўкі спецыялістаў-мжнароднікаў, паведамляецца на сайце Міністэрства інфармацыі. Студэнты пройдуць алайн-практыку ў якасці суаўтараў і вядучых выпускаў навін на кітайскай мове, арганізуюць сумесныя перадачы, крутлыя сталы і радыёмасты, прысвечаныя тэме беларуска-кітайскага супрацоўніцтва. Паводле галоўнага дырэктара Міжнароднага радыё «Беларусь» Валерыя Радукіча, найважнейшая задача мжнароднага вяснянча — прасоўванне інтарэсаў Беларусі ў сусветнай медыяпрасторы. Гэта асабліва актуальна ў рабце з велізарнай аўдыторыяй, якая размаўляе па-кітайску.

Стасункі. Сёння ў канцэртнай зале «Віцебск» пачынаюцца дні нацыянальнай культуры Індыі, паведамляе БелТА. На працягу шасці дзён жыхароў і гасцей горада чакаюць майстар-класы па ёзе, мекхендзі (мастацтва роспісу хной на целе), гастронамічнай і мастацкай падарожжы, кінапаказы найлепшых балівудскіх фільмаў. Завершыць дні нацыянальнай культуры вяснянча *Bollywood party* з топавымі дыджэямі Віцебска. Праект рэалізуваецца Цэнтрам культуры «Віцебск» пры садзейнічанні Пасольства Індыі ў Беларусі.

Фестываль. Пачаўся продаж сертыфікатаў на Міжнародны фестываль мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску», які, паводле інфармацыі БелТА, пройдзе з 13 да 18 ліпеня. Арганізатары выпускаюць у продаж падарункавыя сертыфікаты на канцэрты ў Летнім амфітэатры наміналам 10, 20, 30, 50 і 100 рублёў. Акрамя таго, да кожнага старублёвага сертыфіката дабавіцца бонус — яшчэ 31 рубель. Сертыфікаты можна купіць да афіцыйнага старту продажу білетаў у касах Цэнтра культуры «Віцебск» і на *kvitki.by* за нааўны і безнаўны разлік.

Агляд афіцыйных падзей ад Інэсы ПЕТРУСЕВІЧ

актуальна

Ствараць, каб адчуваць сябе ў бяспецы

Фота БелТА.

Працягваецца ўсенароднае абмеркаванне праекта Асноўнага Закона краіны — Канстытуцыі. Старшыня праўлення Беларускага таварыства «Веды» Вадзім Гігін выдзяляе тры ключавыя блокі змен у Канстытуцыю. Першы — ідэалагічны, звязаны з гістарычнай памяццю, нацыянальнай самабытнасцю і традыцыямі дзяржаўнасці. Так, на правым узроўні закладаюцца асновы нацыянальнай ідэі, лічыць Вадзім Гігін. Другі — удасканаленне палітычнай сістэмы, акцэнт на народаўладдзе, пра што сведчыць шмат змен, звязаных з Усебеларускім народным сходам. Трэці блок — сацыяльныя гарантыі, якія падвергліся нешматлікім зменам. Такім чынам падкрэсліваецца статус менавіта сацыяльнай дзяржавы.

Разважаючы пра з'яўленне ў праекце змен і дапаўненняў Канстытуцыі пункта, які датычыць захавання гістарычнай праўды і памяці аб гераічным подзвігу беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны, Вадзім Гігін падкрэслівае: гэта было патрабаванне грамадзян Беларусі.

— Многія на фоне нават не дыскусій, а нападак на памяць аб падзеях Вялікай Айчыннай вайны ў нашых краінах-суседках, запатрабавалі ад дзяржавы, каб былі прыняты меры па яе абароне, — адзначае старшыня праўлення Беларускага таварыства «Веды». — Акрамя таго, гэта аб'ектыўная сістэмная неабходнасць, паколькі мы бачым, што ў Польшчы, Прыбалтыцы, ва Украіне гістарычная памяць стала прадметам тагальтарнага ўздзеяння з боку дзяржавы. Не абыходзіцца без трансляцыі такіх поглядаў і на нашай тэрыторыі — падзеі 2020 года паказалі, што, на жаль, некаторыя беларусы схільны да такога ўздзеяння. Таму наша дзяржава выразна абазначае мяжу добра і зла. Памяць пра Вялікую Айчынную вайну — гэта наша святыня, мы не дазім зрабіць замах на яе ніякім цёмным сілам.

Вадзім Францавіч дадае, што зараз у Беларусі раследуецца справа аб генацыдзе беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны і пасляваенны перыяд да 1951 года, прыняты адпаведны закон.

— Не будзем, вядома, дзейнічаць такімі талітарнымі метадамі, як у некаторых суседніх краінах, тым не менш неабходна дастаткова жорстка абзначыць недапушчальнасць перагледу ацэнкі падзей вайны, бо гэта фактычна азначае апраўданне злачынстваў нацыстаў, — лічыць гісторык і палітолаг.

Вельмі шмат пунктаў у праекце новай Канстытуцыі звязана з Усебеларускім народным сходам. Аднак ці гатовы да новага інстытута беларусы?

— На дыялогавых пляцоўках, якія праходзілі ў верасні мінулага года, статус Усебеларускага народнага сходу неаднаразова абмяркоўваўся. Калі грамадства ўзімае такое пытанне, то яно сапраўды гатова. Да таго ж гэта наша гістарычная традыцыя — сам сход даказаў сваю жыццяздольнасць і запатрабаванасць у палітычнай сістэме, у тым ліку пры вырашэнні канфліктных сітуацый у 1996 і 2021 гадах. Натуральна, перад заканадаўцамі стаіць пэўная складаная задача — упісаць сход у сістэму ўзаемадзеяння розных інстытутаў. Мне здаецца, гэта ў значнай ступені ўдалося, хоць работа яшчэ не завершана, — мяркуе Вадзім Гігін.

Ён падкрэслівае, што падчас усенароднага абмеркавання грамадзяне ўносілі пэўныя ўдакладненні, і да многіх неабходна прыслухоўвацца, бо Канстытуцыя — грамадскі дагавор паміж дзяржавай і народам, для кожнага з гэтых суб'ектаў прапісаныя правы і абавязкі. Аднак калі разважаць непасрэдна пра дзейнасць творчых людзей, то абавязкаў тут ніякіх быць не можа — з гэтага нічога не атрымаецца, адзначае Вадзім Францавіч і дадае, што трэба ствараць умовы для ўсебаковага развіцця асобы. Акцэнт у ён увагу і на новым артыкуле, звязаным з моладдзю і гарантыямі развіцця.

— Яго пункты цалкам можна перанесці і на іншыя групы. Кожны дзеяч мастацтва павінен адчуваць сябе свабодна, трэба, каб ён мог ствараць і адчуваць сябе ў бяспецы. Дзяржава бярэ на сябе гэтыя абавязальнасці, — мяркуе старшыня праўлення Беларускага таварыства «Веды».

Яўгенія ШЫЦЬКА

Народаўладдзе і законнасць

Пашырэнне ўдзелу грамадзян у кіраванні дзяржавай, уплыў на ўнутраную і знешнюю палітыку краіны з'яўляецца галоўным кірункам на шляху ўсталявання сапраўднага народаўладдзя, умацавання законнасці і правапарадку. Усебеларускі народны сход — адзін з найважнейшых інстытутаў сучаснай дзяржавы, які мае глыбокія карані ў нацыянальнай гісторыі.

Фота Кастыя Дробава.

Наданне яму канстытуцыйнага статусу вышэйшага органа прадстаўнічай улады цалкам апраўдана найперш з пункту гледжання захавання дзяржаўнага суверенітэту і ўмацавання незалежнасці.

Вельмі важна, што менавіта дэлегаты Усебеларускага народнага сходу, абраныя жыхарамі рэгіёнаў і гарадоў, а таксама працоўнымі калектывамі, будуць вызначаць стратэгію развіцця краіны і зацвярджаць планы сацыяльна-эканамічнага развіцця дзяржавы. Прадстаўнікі народа будуць уплываць і адначасова несці асабістую адказнасць за бяспеку краіны, тэмпы яе эканамічнага развіцця, палітычную сістэму, адукацыю, інфармацыйную і духоўна-культурную сферы.

Карыснымі з'яўляюцца прапановы аб пашырэнні функцый кантролю вышэйшага прадстаўнічага органа за дзяржаўнымі інстытутамі і структурамі выканаўчай улады. Вельмі істотна наданне Усебеларускаму народнаму сходу права прызначаць ці ўзгадняць

кандыдатуры на высокія пасады, а таксама рэгуляраваць заслухоўванне ў профільных камісіях і камітэтах прадстаўнічай улады выканаўчай улады — міністраў, старшын аблвыканкамаў і гарвыканкамаў, іншых кіраўнікоў вышэйшага ўзроўня са справаздачнымі дакладамі, канцэзіямі і праграмамі развіцця галін, абласцей і асобных гарадоў.

Выключнае значэнне маюць палажэнні Канстытуцыі, у якіх прадугледжана захаванне спадчыны, культурных традыцый і сямейных каштоўнасцей, што ўтвараюць аснову беларускай ідэнтычнасці і маральнай устойлівасці грамадства.

Асабліва каштоўнасць уяўляюць пункты, якія замацоўваюць сацыяльную скіраванасць беларускай дзяржавы, прадугледжваюць развіццё адукацыі, навукі і даступнай медыцынскай дапамогі, што служыць павелічэнню чалавечага капіталу.

Стварэнне роўных магчымасцей для рэалізацыі талентаў і здольнасцей кожнай асобы — прыкмета гуманнай сутнасці дзяржавы і цывілізаванасці грамадства, сведчанне высокага ўзроўню развіцця краіны.

У якасці прапановы варта разгледзець магчымасць увядзення ў краіне Інстытута Упаўнаважанага па правах чалавека, што, несумненна, паслужыць умацаванню законнасці, паспрые значнаму ўдасканаленню нацыянальнай прававой сістэмы. Дадатковы элемент абароны канстытуцыйных правоў асобы з увагай да канкрэтнага чалавека і яго інтарэсаў, несумненна, дапаможа пабудове сучаснага гуманнага грамадства, усталяванню справядлівасці і парадку.

Іван САВЕРЧАНКА,
дырэктар Інстытута літаратуразнаўства
імя Янкі Купалы НАН Беларусі,
доктар філалагічных навук, прафесар

з нагоды

Навука як спазнанне

3 17 студзеня да 11 лютага ў межах святочных падзей, прысвечаных Дню беларускай навукі, 100-годдзю беларускай акадэмічнай навукі і 100-годдзю Інстытута беларускай культуры (Інбелкульт), Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі праводзіць дні адкрытых дзвярэй. Мерапрыемствы адбудуцца ва ўсіх навуковых арганізацыях Акадэміі навук, паведамляецца на сайце НАН.

навукова-папулярных і мастацкіх фільмаў аб жанчынах у навуцы, аглядная экскурсія па бібліятэцы. Дарэчы, з гісторыяй Інбелкульту можна азнаёміцца на дзеючым віртуальным праекце ЦНБ НАН Беларусі — Інбелкульт100 (<https://csl.bas-net.by/inbelcult/>), дзе ў адкрытым доступе прадстаўлена лічбавая калекцыя выданняў Інбелкульту, якія захоўваюцца ў фондах бібліятэкі.

Акрамя таго, усе ахвотныя могуць бясплатна наведаць Музей гісторыі НАН, які ўяўляе сабой мемарыяльны комплекс гісторыі вышэйшай навуковай арганізацыі нашай краіны і адначасова выступае як культурна-асветніцкая ўстанова, тлумачыць прэс-служба акадэміі. На плошчы каля 250 кв. м. размешчана больш за 3,5 тыс. экспанатаў. Тут адлюстравана гісторыя станаўлення і развіцця навукі ў Беларусі, стварэння і развіцця навуковых кірункаў,

навуковай і навукова-практычнай дзейнасці.

А яшчэ ў зацікаўленых ёсць шанс убачыць пастаянна дзеючую выставку «Дасягненні навукі — вытворчасці», археалагічную экспазіцыю Інстытута гісторыі НАН Беларусі. Як пазначана на сайце НАН, экскурсіі праводзіцца для арганізаваных груп па папярэдням запісе.

Свой план мерапрыемстваў правядзення дзён адкрытых дзвярэй рыхтуе і Савет маладых навукоўцаў НАН Беларусі. Яны не толькі правядуць экскурсіі па сваіх навуковых арганізацыях, але і сустрэнуцца са школьнікамі і студэнтамі. Гэтымі днямі адбудзецца ўрачыстая цырымонія ўзнагароджання ўдзельнікаў IX гарадскога фестывалю практычных і даследчых работ вучняў пачатковых класаў «Спазнанне і творчасць».

Іна ЛАЗАРАВА

за падзей

Міжнародная адзнака

Прыемная навіна прыйшла з амерыканскага горада Сан-Францыска (ЗША). Наш зямляк пісьменнік Міхась Пазнякоў уганараваны Міжнароднай літаратурнай прэміяй імя Марка Твэна. І гэта не першая ў новым годзе замежная ўзнагарода Міхася Паўлавіча за адметную творчую працу.

Тыдзень таму яго літаратурная дзейнасць адзначана Міжнароднай прэміяй украінскай песні імя Васіля Сімененкі (г. Кіеў) — за твор «У нашым доме» (на ўкраінскай мове) і папулярнызацыю ўкраінскага мастацтва ў Беларусі.

Павел КУЗЬМІЧ

Установа адукацыі «Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі» аб'яўляе конкурс на замяшчэнне пасадаў (да 5 гадоў) прафесарска-выкладчыцкага складу з далейшым заключэннем кантракта ў выпадку выбарання на тэрмін, вызначаны Наймальнікам:		
№ п/п	Структурнае падраздзяленне	Пасада
1.	кафедра драўляных духавых інструментаў	прафесар (1,0 шт. адз.)
2.	падрахтоўчае аддзяленне	старшы выкладчык (1,0 шт. адз.)
3.	кафедра струнных народных шчыпова-ударных інструментаў	прафесар (1,0 шт. адз.)
4.	кафедра сацыяльна-гуманітарных дысцыплін	старшы выкладчык (2,0 шт. адз.)

конкурсы

Жыве матуліна мова

Прыемнай неспадзяванкай для Астравецкай раённай бібліятэкі стала перамога ў рэспубліканскім конкурсе творчых работ да Года народнага адзінства (у намінацыі «Мова зямлі маёй»).

Для ўдзелу быў падрыхтаваны відэаролік «Матуліна мова жыве ў нашым краі» пра жыццёвы і творчы шлях Казіміра Сваяка (Канстанціна Стаповіча) — паэта, святара і мысліцеля, які на пачатку мінулага стагоддзя адным з першых праводзіў богаслужэнні на беларускай мове. Праца была высока ацэнена і атрымала другое месца ў конкурсе.

Урачыстае ўзнагароджэнне пераможцаў адбылося 22 снежня ў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

Вольга ЗАЯНЧОЎСКАЯ
Фота даслана аўтарам

Дырэктар Астравецкай раённай бібліятэкі Наталія Ачарэтава і метадыст аддзела бібліятэчнага маркетынгу Галіна Францкевіч (злева).

на развітанне

Апантаны любоўю да Радзімы

На 87-м годзе жыцця пасля цяжкай хваробы пайшоў у іншы свет заслужаны работнік культуры Беларусі, тэатральны рэжысёр Міхаіл Колас.

Міхаіл Яўхімавіч нарадзіўся ў Лельчыцкім раёне. Вучыўся ў Маскоўскім тэатральным вучылішчы імя Шчукіна, пасля заканчэння якога ўзначаліў Мазырскі народны тэатр. Шмат давялося яму працаваць, каб падняць установу да высокага ўзроўню. На той час рэжысёра падтрымалі мастак П. Захараў і акцёр А. Лазарэўскі. Артысты пачалі гастраліраваць, спачатку па Гомельшчыне.

Рэжысёр Колас вельмі любіў п'есы беларускіх драматургаў А. Макаёнка, І. Мележа, Я. Купалы,

А. Пётрашквіча, якія шмат гадоў трымаліся ў рэпертуары.

У 1974 годзе на сцэне тэатра прайшла прэм'ера маёй першай камедыі «Люцікі-кветачкі». Міхаіл Яўхімавіч быў не толькі таленавітым акцёрам і рэжысёрам, але і смелым наватарам: не кожны кіраўнік возьмецца за п'есу пачаткоўца. Ён глядзеў у будучыню: марыў заснаваць Мазырскі тэатр. І мара спраўдзілася: у 1990 годзе на базе народнага тэатра створаны Мазырскі драматычны тэатр імя Івана Мележа.

Так сталася, што па сямейных абставінах давялося Міхаілу Коласу перабрацца жывць у Цвярскую вобласць, у горад Калязін. Шлі дзеянносты... Спрабаваў гандляваць,

але зразумеў, што гэта не яго. Сумаваў па тэатры.

Пазнаёміўся з таленавітымі людзьмі і пры мясцовым Доме культуры стварыў народны тэатр. Пачаў знаёміць расійскага гледача з беларускай драматургіяй.

Раз на год наведваў малую радзіму. У рэпертуары Мазырскага драматычнага тэатра імя Івана Мележа і сёння ідзе спектакль, пастаўлены М. Коласам.

Міхаіл Яўхімавіч пражыў доўгае і шчаслівае жыццё, быў адданы роднай мове і культуры. Марыў сыграць галоўную ролю ў п'есе А. Дударова «Вечар».

У апошнія дні жыцця прыехаў у Мазыр, каб развітацца з тэатрам, сябрамі.

Валікую ролю Міхаіл Колас адыграў і ў маім творчым жыцці: паставіў тры камедыі на сцэне Мазырскага драматычнага тэатра.

Георгій МАРЧУК

«ЛІМ»-люстэрка

Заслужаны артыст Расіі Міхаіл Губскі, саліст тэатра «Новая опера», і Уладзіслаў Сулімскі, саліст Марыінскага тэатра, выйдучь на сцэну Вялікага тэатра Беларусі. 15 лютага яны прымуць удзел у оперы Пятра Чайкоўскага «Пікавая дама». У гэты вечар галоўныя партыі таксама выканаюць Анастасія Масквіна, Аляксандр Кеда, Аляксандр Краснабудскі ды іншыя. Дарэчы, Уладзіслава Сулімскага можна будзе пачуць яшчэ ў двух беларускіх спектаклях: 17 лютага — у оперы Міхаіла Рымскага-Корсакава «Царская нявеста» і 20 лютага — у оперы Шарля Гуно «Фаўст».

Выстаўка «Разцовая гравюра: Лембіт Лыхмус І венская школа» працуе ў музеі кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. У экспазіцыі прадстаўлены тонкія і дасканалыя графічныя работы сучасных мастакоў, выкананыя ў тэхніцы класічнай разцовай гравюры. Як адзначаюць арганізатары, гэта складаная і рэдкая сёння тэхніка выкарыстоўвалася графікамі з XV ст., а ў канцы XVI—XVIII стст. мела вялікае распаўсюджванне на гэтых землях. Аснова экспазіцыі — работы з прыватнай калекцыі бібліяфіла Алега Судлянкова, а таксама творы замежных мастакоў, адмыслова прысланыя ў Беларусь для выстаўкі.

Кампанія MGM купіла правы на амерыканскую адаптацыю фільма Юрыя Быкава «Дурань», паведамляе РІА «Новости». Яна будзе перанята ў фармаце серыяла. Рабочая назва праекта — *Collapsе*, што можна перакласці як «крах», «калапс», «абвал», «крушэнне». Арыгінальная стужка выйшла ў 2014 годзе і пазней атрымала прызы фестывалю ў Лакарна, «Кінатаўра» і іншых конкурсах. Між тым гэта не першая стужка Юрыя Быкава, якую адпугуюць за мяжой. У 2018-м на сэрвісе *Netflix* выйшаў міні-серыял «Сем секунд», заснаваны на фільме «Маёр». Вобраз галоўнай гераіні ўвасобіла Рэджына Кінг. Гэтая роля прынесла ёй «Эмі».

Аскараносны фільм Фрэнсіса Форда Копаля «Хросны бацька» зноў пакажуць у кінаатэатрах у гонар 50-гадовага юбілею выходу першай карціны крымінальнай сагі. Як паведамляе РІА «Новости», усе тры стужкі былі старанна адноўлены пад кіраўніцтвам самога рэжысёра. Рэстаўрацыя вялася тры гады. За гэты час было вывучана 300 каробак з кінастужкай, каб знайсці найлепшае раздзяленне для кожнага кадра ў трылогіі. Пакуль гледачы могуць паглядзець адрэстаўрыраваны трылер, размешчаны на *YouTube*.

Кватэру ў Адэсе, у якой жыў і працаваў пісьменнік-сатырык Міхаіл Жванецкі, перагорнаць у музей. «На другім паверсе ў пакоях будуць арганізаваны экспазіцыя, а на першым плануецца стварэнне сувенірнай крамы. Усе работы праводзіцца са згоды і пад кіраўніцтвам жонкі сатырыка Наталлі Жванецкай. Мы плануем адкрыць музей-кватэру ўжо да гэтага турыстычнага сезона. Упэўнены, ён таксама, як і музей-кватэра Леаніда Удэсава, стане адным з папулярных месцаў у турыстаў», — цытуе РІА «Новости» словы мэра горада Генадзя Труханава. Адзначаецца, што работы па капітальным рамоне збудавання праводзіцца за пазабюджэтныя сродкі.

Рэжысёр Люк Бесон аанасаваў новы фільм «Догмэн» з Калебам Лэндры Джонсам у галоўнай ролі. Для французскага пастаноўшчыка гэта будзе першы фільм за апошнія тры гады — у 2019-м была стужка «Ганна». Здымкі новай карціны стартуюць у ЗША і Францыі сёлета ў маі. Вядома, што стужка раскажа пра няпростае сталенне хлопчыка, які паступова знаходзіць суцяшэнне ў любові да сабак. Прадзюсіраваннем зоймецца Віржыні Бесон-Сіла, якая працавала над пяццю апошнімі праектамі пастаноўшчыка, піша партал *film.ru*.

Фільм «Дапаможнік для хатніх работніц» стане новым сумесным праектам актрысы Кейт Бланшэт і рэжысёра Пэдра Альмадовара. Стужка будзе першым поўным метраж іспанскага пастаноўшчыка, знятым на англійскай мове. Твор заснаваны на аднайменным зборніку Лусіі Берлін, які складаецца з 43 апавяданняў. Пастаноўшчык плануе зрабіць з кнігі больш лінейную гісторыю, у цэнтры сюжэта якой — жанчыны ў розных цяжкіх прафесіях, адзначае «Кінапошук».

Берлінскі кінафестываль, 72-гі па ліку, аб'явіў конкурсную праграму. Адабрана 18 стужак з 15 краін. Сярод удзельнікаў асноўнага конкурсу — «*Avec amour et acharnement*» Клер Дэні, «*Rimini*» Ульрыхэ Зайлда, «*Leonara Addio*» Паала Тавіані ды іншыя фільмы з Канады, ЗША, Кітая. Адрыве праглед прэм'ера драмы Франсуа Азона «*Peter von Kant*». Міжнародны кінаагляд у Берліне пройдзе ў вочным фармаце з 10 да 20 лютага.

Цікавіні ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Маскоўскі мастацкі акадэмічны тэатр: невядомыя лісты песняра

Красавік 1945 года набліжаў Перамогу, дыханне якой адчувалася ва ўсім. Народны паэт Беларусі Якуб Колас у той час знаходзіўся ў Маскве, верыў у яшчэ адну перамогу — над хваробай, якая некалькі месяцаў не адпускала яго «лепшага друга», верную спадарожніцу жыцця, любую жонку Марусю. З канца сакавіка 1945 года Марыя Дзмітрыеўна знаходзілася ў трэцяй бальніцы — філіяле Крамлёўкі ў Сокольніках. Канстанцін Міхайлавіч прыкладаў усё намаганні, спрабаваў дапамагчы наладзіць лячэнне і догляд хворай жонкі.

Дырэктар Маскоўскага мастацкага акадэмічнага тэатра (далей — ММАТ), знакаміты рэжысёр і акцёр Іван Міхайлавіч Масквін (1874—1946), параў Якубу Коласа з вярнуцца да Вольгі Сяргеёўны Бахшанскай, якая з 1940 года была сакратаром Камітэта па Сталінскіх прэміях у галіне літаратуры і мастацтва. І. М. Масквін працаваў у Камітэце з самага пачатку, а з 1943 года з'яўляўся яго старшынёй. Якуб Колас быў уведзены ў склад Камітэта 13 кастрычніка 1943 года.

Не пазней за 14 красавіка 1945 года ў лісце да хворай жонкі Якуб Колас паведаміў, што быў у ММАТ: «Паміж іншым, сакратарка Камітэта па Сталінскіх прэміях па даручэнню І. М. Масквіна пытала, ці не трэба мне дапамога ў сэнсе арганізацыі медыцынскага догляду. У іх ёсць сувязі з выдатнейшымі дактарамі Крамлёўскай бальніцы. Я падзякаваў ёй» (ліст не публікаваўся; уключаны ў кнігу «Табой я жыў, табой жыў...»: пра жонку Якуба Коласа», якая павінна выйсці ў 2022 годзе ў Выдавечым доме «Звязда» да юбілею класіка беларускай літаратуры).

14 красавіка Якуб Колас напісаў ліст В. С. Бахшанскай (лісты і запіску цытуем на мове арыгінала, друкуюцца ўпершыню):

«Дорогая Ольга Сергеевна!

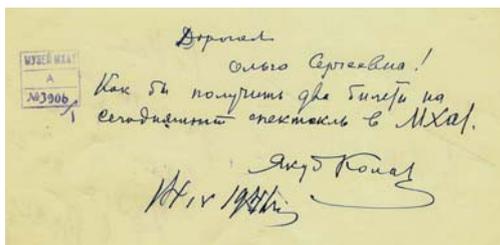
Если Вы будете так любезны поговорить с врачами по поводу моей больной жены, то прошу иметь в виду, что моя жена находится в больнице на Сокольниках, 7-й корпус, филиал Кремлёвской больницы, палатка 2-я. Звать мою жену — Мария Дмитриевна Мицкевич.

*Всего наилучшего
К. Мицкевич — Якуб Колас
14.IV.1945 г.».*

Ліст гэты, як і тыя, што надрукаваны ніжэй, захоўваюцца ў музеі Маскоўскага Мастацкага акадэмічнага тэатра (©Музей МХАТ) і даследчыкам коласаўскай спадчыны невядомыя.

Адрасы выяўленыя рукапісаў песняра патрабуюць укладання.

Вольга Сяргеёўна Бахшанская (дзяв. Нюрэнберг; 1891—1948) — сакратар-машыністка дырэкцыі ММАТ і асабісты сакратар У. І. Неміровіча-Данчанкі (з 1919 г.), старэйшая сястра Алены Сяргеёўны Булгакавай, трэцяй жонкі пісьменніка М. А. Булгакава. Да Першай сусветнай вайны сям'я Нюрэнбергаў пасля Рыгі некаторы час жыла ў Мінску і Беластоку, але неўзабаве пераехала ў Маскву. Вольга Бахшанская была незаменнай асобай у тэатры, высокапрафесійнай машыністкай. У свай час яна не меней чатырох разоў да чыстага вар'янта перадрукоўвала кнігу К. С. Станіслаўскага «Маё жыццё ў мастацтве» аб'ёмам звыш 700 старонак і вельмі даражыла надпісам аўтара на падараваным ёй экзэмпляры.

Запіска Якуба Коласа, адрасаваная Вользе Бахшанскай. Масква, 14 красавіка 1946 г.

У 1940 годзе В. С. Бахшанская пры падтрымцы У. І. Неміровіча-Данчанкі была прызначана сакратаром Камітэта па Сталінскіх прэміях у галіне літаратуры і мастацтва. Вольга Сяргеёўна, па ўспамінах сучаснікаў, вызначалася складаным уладарным характарам, не зважаючы на рангі, заўсёды казала праўду і тое, што думала, была ганарыстая і вострая на язык. Але пры ўсёй сваёй рэзкасці і прамалінейнасці яна заставалася ўважлівым, добрым, чуллывым чалавекам, умела падтрымаць, параіць, сцешыць. Да канца жыцця яна захоўвала прозвішча першага мужа Уладзіміра Бахшанскага, яны пражылі разам нядоўга і развіліся. Другім мужам

Якуб Колас. Масква, 1945 г. Фота М. Напельбаума.

некаторыя рысы швагеркі пісьменніка. У 1938 годзе Вольга Сяргеёўна пад дыктоўку Міхаіла Апанасавіча за два тыдні надрукавала на пішучай машыцы раман «Майстар і Маргарыта». З «Тэатральнага рамана»: «Пісалі мы пад акомпанемент телефонных званкоў. Першапачаткова яны мне мешалі, но потом я к ним так привык, что они мне нравились. Поликсена расправлялась со звонящими с необыкновенной ловкостью. Она сразу кричала: "Да? Говорите, товарищ, скорее, я занята! Да?" От такого приёма товарищ, находящийся на другом конце проволоки, терялся и начинал лететь всякий вздор и был мгновенно приводим в порядок». З гадамі Міхаіл Булгакаў расчараваўся ў швагерцы, пісаў Алене Сяргеёўне ў лістах, што яе сястра ніколі не кажа праўды і не бывае шчырай, зашыфраваў родзічку пад літарай «S» (ад англ. *sister-in-law*; беларускі адпаведнік — заложка).

Чаму ж Вольга Сяргеёўна праніклася бядою Якуба Коласа і спрабавала дапамагчы яго хворай жонцы? Магчыма, цешыла тое, што да яе звярнуўся вядомы чалавек, народны паэт. А можа, застаўся нейкі цёплы ўспамін пра дарэвалюцыйны Мінск, які цяпер ляжаў у руінах. Ды і ведала па сабе, што такое цяжкая хвароба, у яе самой было ослабленне вочных мышцаў, якое прагрэсавала і пагражала поўнай слепатой, нягледзячы на тры аперацыі. Да таго ж Вольга Сяргеёўна была аднаго года нараджэння з Марыяй Дзмітрыеўнай.

На вялікі жаль, Марыя Дзмітрыеўна не стала праз месяц, яна памерла на 55-м годзе жыцця 21 мая 1945 года ў Маскве, у той самай бальніцы, пра якую Колас паведаміў у лісце да Бахшанскай.

Па чыстым супадзенні роўна праз год Якуб Колас напісаў Бахшанскай кароценькую запіску: «Дорогая Ольга Сергеевна! Как бы получить два билета на сегодняшний спектакль в МХАТ. Якуб Колас. 14.IV.1946 г.».

Каб патлумачыць гэст, трэба расказаць, што адбылося ў жыцці Якуба Коласа за мінулы час.

Год пасля смерці жонкі выдаўся для народнага паэта вельмі складаным. Гароды і вёскі Беларусі былі зруйнаваны. Вайна зачэпала кожную сям'ю. Родзічы, знаёмыя і незнаёмыя людзі звярталіся з рознымі просьбамі як да роднага, сябра, дэпутата. Было шмат працы. У той жа час смерць жонкі і страта сына-франтавіка адгукнуліся моцнымі душэўнымі перажываннямі, апанавала вялікая стомленасць, пустэча і бяссонныя ночы. Колас па чаў часта хварэў на запаленне лёгкіх. Мала хто лічыўся з яго душэўным станам, асабліва жанчыны, якія пераследавалі свае інтарэсы. Колас гэта адчуваў і пісаў позняй восенню 1945 года:

*Я зачыню наглуха ў сэрца дзверы
І волі звадлівым пацуючам больш не дам —
Няхай загоціцца хоць той злыбок ішрам,
Што болямі, пакутамі прамерыў.*

*І позіркам падступным і ліслівым,
І словам голасу, салодкім, як мядок,
Не вер, мой друг, не вер ты ім, бракот, —
Надуманы іх чары і парывы.*

Яшчэ ў Ташкенце Якуб Колас пасябраваў з таленавітай паэтэсай і перакладчыцай Святланай Сомавай. Ён блізка да сэрца прымаў сямейныя праблемы сваёй перакладчыцы, па меры магчымасці дапамагаў яе сям'і. Літаратурнае супрацоўніцтва перарасло ў рамантычнае захапленне, якое балюча ўспрымала Марыя Дзмітрыеўна. Сомова ж ніколі ўсур'ёз не ставілася да Коласа. Яе цешыла ўвага народнага паэта, яго дапамога. Яны шмат гадоў перапіваліся, часцей пісаў Колас.

Вясной 1946 года пад больш за месяц знаходзіўся ў Маскве. Спачатку прымаў удзел у рабоце сесіі Вярхоўнага

Савета СССР і жыў у гасцініцы «Метраполь», пасля — у Камітэце па Сталінскіх прэміях і жыў у 921 нумары гасцініцы «Масква». У сталіцы Якубам Коласам напісаны самы кароткі, але па сэнсе самы значны публіцыстычны твор «Мой заповіт» (2 красавіка 1946 г.), вершы «На вясенні лад», «Песня на сон у бяссонне», «На аста-так». Апошні прысвячаны Святлане Сомавай, якая ў той час знаходзілася ў Маскве.

Хутчэй за ўсё, білеты на спектакль у тэатр Якуб Колас загадваў для сябе і Сомавай.

21 красавіка Канстанцін Міхайлавіч вярнуўся з Масквы ў Мінск. Нумар у гасцініцы «Масква», які ён займаў на працягу месяца, Колас з цяжкасцямі пакінуў Сомавай. Праз пару дзён пасля прыезду паэт захварэў на запаленне лёгкіх і бронхапнеўманію, доўга лячыўся ў стацыянары. Святлана Сомова не адказвала на лісты паэта, у якіх ён прасіў пашукаць пакінуты ў нумары гасцініцы партсігар — падарунак Міхася Лынькова, прывезены з Сан-Францыска.

Якуб Колас цудоўна разумее адносіны маладой паэтэсы і перакладчыцы да сябе. Напрыканцы 1946 года ён пісаў у лісце да настаўніцы Зосі Лук'янічы, што захапленне Святланай Сомавай адпакутавана і «ўсё перажытае сягоння ўжо — вобласць прошлага, музей», а пазней прызнаўся Сомавай, што мінулае захапленне ё — гэта «архіў перажытых пацуждзяў і хваляванняў».

У асабістым архіве Якуба Коласа, што знаходзіцца ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі песняра, захоўваюцца тэлеграма і лісты Вольгі Бахшанскай. Яны ў асноўным носяць дзелавы характар, паведаміваюць аб працы Камітэта па Сталінскіх прэміях.

Адрозніваецца ад іх ліст Вольгі Сяргеёўны ад 7 студзеня 1948 года, перададзены народамму паэту праз знакамітага тэатральнага дзеяча Саламона Міхайлавіча Міхоеўса, які ў той дзень выязджаў у Мінск на прагляд конкурсных спектакляў. У ноч з 12 на 13 студзеня жыццё Саламона Міхоеўса трагічна абарвалася.

Вольга Сяргеёўна ў лісце да Канстанціна Міхайлавіча пісала пра сваё засмучэнне з-за частых запаленняў лёгкіх, якія пераследавалі паэта, прасіла берагчыся і выказвала падзяку за добрыя адносіны да сябе.

Неўзабаве, 12 мая 1948 года, Вольга Сяргеёўна Бахшанская памерла.

Сакратаром Камітэта ў 1948 годзе быў прызначаны Ф. М. Міхальскі. У музеі ММАТ захоўваецца ліст Якуба Коласа ад 11 студзеня 1950 года:

«11.I.1950 г.

Дорогой Фёдор Николаевич!

Хоть с большим опозданием, поздравляю Вас с 1950 годом, дай Бог Вам счастья, успехов.

На всякий случай посылаю Вам квитанции об оплате № застипини, где я был во время работы К[омитет]а по Сталинским премиям.

Если они подлежат оплате, то примите меры.

*Всего наилучшего
Якуб Колас.»*

Фёдар Мікалаевіч Міхальскі (1896—1968), тэатральны дзеяч, з 1918 года інспектар, загадчык гаспадарчых часткі, памочнік дырэктара ММАТ, з 1937 года — дырэктар музея тэатра. Паўстагоддзя ён працаваў у знакамітым тэатры. Удзельнік Першай сусветнай вайны. Фёдар Міхальскі — пратагін Філіпа Філіпавіча Тулумбасова (Філі) у «Тэатральным рамана» М. Булгакава.

Коласаўскія рукапісы, якія захоўваюцца ў музеі Маскоўскага Мастацкага акадэмічнага тэатра, былі адшуканы Васілінай Міцкевіч, галоўным захавальнікам фондаў Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа.

Аўтары артыкула выказваюць словы падзякі дырэктару музея ММАТ Ірачовай Соф'і Міхайлаўне і галоўнаму захавальніку фондаў Яўгену Анатольевічу Конюхаву за матэрыялы для публікацыі.

**Васіліна МІЦКЕВІЧ,
Вера МІЦКЕВІЧ**

Скарб, папараць-кветцы роўны

Многія знаёмы з аповесцю вядомага расійскага пісьменніка Гаўрыіла Тра-мяпольскага «Белы Бім Чорнае вуха». Яшчэ больш людзей паглядзелі аднайменны мастацкі фільм. Заканамернае пытанне: але пры чым тут Рыгор Шырма? Пра гэта яшчэ ў 1967 годзе сказаў сам Гаўрыіл Мікалаевіч: «Наўрад ці стаў бы я пісьменнікам, калі б не сустрэў у жыцці Рыгора Раманавіча». Назваўшы яго «святлом свайго юнацтва», у 1980 годзе, дзелячыся з чытачамі тым, якая кніга ў гады маладосці асабліва ўразіла яго, прызнаўся: «Мая чытацкая адукацыя прыходзіла абсалютна бязладна. Так што кнігу назваць я не магу. Затое назаву імя чалавека, які ў пару майго юнацтва зрабіў на мяне незабыўнае ўражанне. Гэта Рыгор Раманавіч Шырма — мой першы настаўнік літаратуры». І значыць, што ён «у той далёкі цяпер час быў даражэйшы за ўсякую кнігу».

Іх жыццёвыя шляхі сышліся ў 1919 годзе, калі Рыгор Шырма настаўнічаў у сяле Навагольскае Новахацёрскага павета Варонежскай губерні. А на сьвет ён з'явіўся 20 студзеня 1892 года ў вёсцы Шакуны, непадальку ад Белавежскай пушчы. Цяпер гэта Пружанскі раён, а тады аднайменны павет у Гродзенскай губерні. Па сведчанні Уладзіміра Калесніка, яму «папанчалва марадзіцца ў элітным, багатым здольнасцямі і талентамі родзе. Яго дзед Васіль быў сьлінным у ваколіцы бондарам, гэта яго мянушка Майстроўч стаў родавым прозвішчам. Хораша спявала дзедва жонка Ганна і яе дачка Алеся. Грэлі душу калыханкі, што спявала на сон Рыгору маці Тадора Іванаўна. Бацька прынёс з царскага войска багацце рэжукіх, салдацкіх і народных песень».

Адна бяда — зямлі было малавата. Але выручала працавітасць. Дзед рабіў вазкі, калёсы, начоўкі... Калі прадаваў на кірмашы ў Пружанам сам, калі сын Раман. Вяртаўся не толькі з крамнымі таварамі. Часам прывозіў і якую-небудзь кнігу. У сям'і друкаванае слова шанавалі. Ня мала кніг падчас вучобы ў горадзе набыў брат Рамана, Рыгоркаў дзядзька. Па гэтых кнігах, а таксама па розных азбуках па ўзросце яшчэ да шасці гадоў ён самастойна навучыўся чытаць.

Бацька наняў для яго хатняга настаўніка. Потым былі другі настаўнік, трэці... Вучыўся ўрыўкамі. У асноўным зямой: з вясны да восені пасвіў жывёту. Пасля паступіў у Пружанскае гарадское вучылішча. Каб завесці канцы з канцамі, зарабляў урокам. Выкладчык Манцэвіч, заўважыўшы, што хлопцек любіць народныя песні, у аркестры іграе на мандаліне, заахвоціў яго запісаць у спецыяльны сшытак песенны фальклор. Спачатку тое, што ведаў на памяць, пасля пачата ад сяброў, знаёмых. У 1907 годзе, таксама па падказцы Манцэвіча, летам наведаў вёску паблізу Белавежскай пушчы. У мястэчку Белавеж (цяпер гэта тэрыторыя Польшчы), дзе жыў яго сябра па гімназіі, запісаў і паданні, легенды.

Пасля вучылішча скончыў двухгадоваыя педагогічныя курсы. Настаўнічаў у Іануцкім двухкласным вучылішчы Свянціцкага павета. Стварыў літаратурны гурток і школьны хор. На вечарах, якія праводзіліся рэгулярна, гучалі вершы, дэкламаваліся ўрыўкі з празаічных твораў. І, вядома ж, народныя песні. Пасля быў пераведзены ў адну са школ Лідскага павета. Падзарабіўшы грошай, паступіў на літаратурны факультэт Седлецкага (Польшча) настаўніцкага інстытута.

З пачаткам Першай сусветнай вайны яго эвакуіравалі ў Яраслаўль. Хутка і ў гэты горад пачалі прыбываць бежанцы. Студэнты арганізавалі два прытулкі: адзін — для хлопчыкаў, другі — для дзяўчатак. У першым стаў выхавальнікам. Увайшоў і ў склад этнаграфічнай камісіі Рускага географічнага таварыства, створанай са студэнтаў некалькіх інстытутаў. З найбольш адораных хлопчыкаў арганізаваў хор. Каб грамагма, вырочаным ад канцэртаў, дапамагчы тым жа дзецьмі. Развучылі рускія, украінскія, польскія песні... На здзіўленне, не знайшлі ніводнай беларускай. Пакліўся «запоўніць гэтую пустку, пайсці ў народ, нізенька пакланіцца яму, каб запісаць лепшыя песні і нашу простую сялянскую, беларускую народную песню, вывесці ў людзі і зрабіць дамай высокага культурнага свету».

Паступова набліжаўся да запаветнай мары: вярнуць беларускую народную песню беларускаму народу. Каб не выглядаць сярод кампазітараў белаі вярнай, скончыў двухгадовыя курсы, праішоў сальфеджы, навучыўся іграць на скрыпцы. А вайна працягвалася. Прызваны ў войска, непадальку ад Ташкента, у Пятроўску, ахоўваў чыгунку. Там заспеў яго Лютаўская, а потым Кастрычніцкая рэвалюцыі. Уступіўшы ў Чырвоную Армію, працаваў у культасветным адзеле. Пасля дэмабілізаваўся і апынуўся на Варонежчыне, дзе ў эвакуацыі жылі і яго бацькі, пачаў настаўнічаць. Напаткаў і сваё сямейнае шчасце. Жонкай стала выкладчыца матэматыкі Клаўдзія Раеўская. Пазней яна будзе пастаяннай удзельніцай яго хораў, стане нават салісткай, у тым ліку ў Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэле БССР.

Пасля Рыжскага дагавора мог бы паехаць у Мінск. Ды не мог не паслухацца маці, якая прасіла вярнуцца дамоў. Збраўся настаўнічаць, аднак трэба было запісацца палякам. Гэта было не для яго. Уладкаваўся слесарам у адну з замежных фірм, якія займаліся ў Белавежскай пушчы лесанарыхтоўкамі. Пасля нядоўга працаваў лесарубам. Начальства, даведаўшыся, што па спецыяльнасці настаўнік, пабаялася, каб не ўплываў дрэнна на рабочых.

Зусім без граша ў кішэні застаўся. Жонка ж таксама не працавала. Падрасталала малалетняя дачка. Жылі ў... свіронку. Лягчы стала, калі ўладкаваўся рэгентам у Пружанскую царкву. З аднаўдзімаці стварыў народны хор. Па прапанове Браніслава Тарашкевіча пераехаў у Вільню. У беларускй гімназіі выкладаў спевы, літаратуру. Быў і выхавальнікам у інтэрнаце для хлопчыкаў. Калі ж Юзаф Пілсудскі ажыццявіў у Польшчы дзяржаўны пераварот, у ліку пільч пратэсціўных педагогаў яго з гімназіі звольнілі.

Стаўшы афіцыйна народным артыстам СССР у 1955 годзе (такое беларускае званне атрымаў у 1949-м), Рыгор Раманавіч у сапраўднасці даўно ім быў. Яго добра ведалі ў розных кутках Беларусі, асабліва Заходняй. Цяпер жа гэтая вядомасць яшчэ больш пашырылася, узмацнілася. Хораша наконце гэтага сказаў Янка Брыль: «[...] словы "народны артыст СССР" у дачыненні да Рыгора Шырмы маюць для мяне [...] непаўторны сэнс і смак. За імі шуміць калосе абпал тых бясконых і, з ласкі пілсудчыкаў, цярыністых сцежкаў, якімі доўгія гады хадзіў па "ўсходніх крэсах" збіральнік роднай беларускай песні: за імі — сотні звонкіх і стомленых ліхалеццем галасоў, якія перадавалі ў закаханую душу мастака-падзвіжніка эстафету народнай неўміручасці; за словамі тымі — і гэта ўжо гісторыя! — безліч канцэртаў».

Узначаліў Таварыства дапамогі ахвярам вайны, увайшоў у склад кіраўніцтва Таварыства беларускай школы. Яшчэ праз колькі часу стаў нязменным сакратаром яго Галоўнай управы, адначасова і справаводам. Узначаліў розныя гурткі, хаты-чытальні, ствараў на месцах хары,

Рыгор Шырма.

з'яўляўся лектарам. Далучыўся і да дзейнасці Беларускай сялянска-работніцкай грамады. Дзе ён працаваў, прапагандаваў беларускую народную песню.

У артыкуле «Мастацкая песня ў Заходняй Беларусі» пісаў: «Аставаўся адзіны шлях — звярнуцца да народных крыніц, з якіх і да гэтага часу можна чэрпаць цікавыя і багатыя мелодыі. Але да гэтага народнага меласу трэба было даць належную мастацкую аправу. І вось гэтую аправу, гэтую распрацоўку ўзяўся даць К. Галкоўскі. [...] Наша песня вырасла з рамак прымітыву да сапраўднага мастацкага шэдэўра».

Канстанцін Галкоўскі спачатку карыстаўся запісамі, зробленымі выдатным яго папярэднікам Антонам Грыневічам, а потым узяўся за неапублікаваныя запісы самога Рыгора Шырмы. На аснове народнай музыкі былі напісаны песні і раманы на словы Які Купалы, Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Канстанцы Буйло, Максіма Танка і іншых паэтаў. Прыступіў і да оперы «Сымон-музыка».

У маі 1928 года ў Вільні адбыўся вялікі канцэрт не толькі з беларускіх, але і з польскіх, рускіх і ўкраінскіх твораў. Прыязныя водгукі ў друку падшурнулі Рыгора Раманавіча яшчэ актыўней збіраць фальклор. Толькі ад сваёй цёткі Захвэй Хвораст з вёскі Капелкі на Пружаншчыне запісаў ажно 150 песень.

У 1929 годзе з'явіўся яго першы зборнік «Беларускія народныя песні» з 34 твораў. У асноўным апрацаваныя Канстанцінам Галкоўскім. Асобныя — сусветна вядомым рускім кампазітарам Аляксандрам Грачанинавым. Выдаючы гэты зборнік, арыентаваўся і на прафесіяналаў. Запісы песень публікаваў і ў «Беларускіх календарых». У адным з іх змясціў артыкул «Народныя песні», які завяршаўся заклікам: «Грамадзяне! Не дайце загінуць народнай песні, зберажце гэты праўдзвы скарб душы народнай: ён чакае таго шчаслівага, хто мае знайсці яго, як папараць-кветку ў купальскую ноч».

На яго адгукнулася Таварыства прыяцеляў беларусазнаўства, заснаванае пры Беларускам студэнцкім саюзе ў сенах Віленскага ўніверсітэта. Было запісана 1600 песень. 1000 з іх занатаваў сам Рыгор Раманавіч. Віленскі ваявода Кіртыкліс узяўся выкупіць гэтыя рукапісы. Умова: каб яны не друкаваліся і не гучалі ў канцэртах. Няцяжка здагадацца, якім быў адказ.

Двойчы — у 1930-м і 1933-м гадах — трапілаў за краты. Абодва разы, выходзячы на свабоду, працягваў кіраваць харамі. Збіраў фальклор, выступаў з лекцыямі, займаўся даследчыцкай дзейнасцю. Захапіў народнай песняй і творчасцю заходне-беларускіх паэтаў, калі тая яшчэ вучыліся ў Віленскай беларускай гімназіі. Падтрымліваў малады літаратурны парасткі. Агульнавядома, што дзякуючы яму выйшаў першы паэтычны зборнік Максіма Танка «На этапах». Пад псеўданімам

Р. Баравы напісаў прадмову, у якой прад-вешчаў таму, каго апекаваў, шчасліваю творчую будучыню.

Новы перыяд ва ўсёй творчай дзейнасці Рыгора Шырмы, а ў першую чаргу ў канцэртнай, фальклорна-музычнай, пачаўся пасля ўз'яднання Беларусі ў адзінай саветскай сям'і. 15 студзеня 1940 года ў ДOME афіцэраў адміністрацыйнага цэнт-тра Заходняй Беларусі горада Беластока пачаў працаваць Беластоцкі ансамбль песні і танца. Мастацкім кіраўніком яго стаў Рыгор Шырма, а балетмайстрам Іван Хвораст.

За год ансамбль даў 170 канцэртаў. 15 мая 1941 года прыехаў у Маскву. Выступалі на найлепшых сцэнічных пляцоўках, запісаліся на Усеаюзным радыё. Потым былі канцэрты ў Калініне, Бранску. Вайна заспела ў Арле. Назавтра, 23 чэрвеня, тэрмінова вярнуліся ў Маскву. Праз месяц артыстаў накіравалі ў Красна-ярск. Пачаліся інтэнсіўныя выступленні ў Сібіры і Сярэдняй Азіі. Але без Рыгора Раманавіча. У кастрычніку 1941 года яго нечакана арыштавалі.

Ансамблем дырыжыраваў кампазітар Самуіл Палонскі. Улетку 1942 года артысты трапілі ў Ташкент, дзе ў эвакуацыі знаходзіўся Якуб Колас. Ён выйшаў на начальніка Цэнтральнага штаба партызанскага руху Панцеляімона Панамарэнка. Рыгора Іванавіча, які правёў у турме і ссыльці год з нечым, вызвалілі.

Калі пачалося выгнанне нямецка-фа-шысцкіх захопнікаў з Беларусі, 18 снежня 1943 года артысты перабраліся ў прыг-рад Гомяля — Нова-Беліцу. З вызваленнем Мінска ансамбль выступіў перад яго жы-харами, якія засталіся ў жывых. А 14 ліпеня 1944 года, пасля партызанскага парада, прайшоў яшчэ адзін канцэрт на беразе Свіслачы. Потым — выступленні ў Бель-ску, Беластоку, Гродне, гасстроў ў Літве. Да 1952 года ансамбль працаваў у Гродне, у 1950-м ужо рэарганізаваны ў Дзяржаў-ны хор БССР. Пасля пераезду ў Мінск яго перайменавалі ў Дзяржаўную харавую ка-пэлу БССР. Іанаровае званне Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла Беларускай ССР надалі яму ў 1957 годзе.

Стаўшы афіцыйна народным арты-стам СССР у 1955 годзе (такое белару-скае званне атрымаў у 1949-м), Рыгор Раманавіч у сапраўднасці даўно ім быў. Яго добра ведалі ў розных кутках Бела-русі, асабліва Заходняй. Цяпер жа гэтая вядомасць яшчэ больш пашырылася, узмацнілася. Хораша наконце гэтага ска-заў Янка Брыль: «[...] словы "народны артыст СССР" у дачыненні да Рыгора Шырмы маюць для мяне [...] непаўтор-ны сэнс і смак. За імі шуміць калосе аба-пал тых бясконых і, з ласкі пілсудчыкаў, цярыністых сцежкаў, якімі доўгія гады хадзіў па "ўсходніх крэсах" збіральнік роднай беларускай песні: за імі — сотні звонкіх і стомленых ліхалеццем галасоў, якія перадавалі ў закаханую душу ма-стака-падзвіжніка эстафету народнай неўміручасці; за словамі тымі — і гэта ўжо гісторыя! — безліч канцэртаў».

А яшчэ Рыгор Шырма — гэта кнігі фаль-клору, запісанага ім. У даваенны час вый-шлі «Беларускія народныя песні» (1929) і «Наша песня» (1938). Пасля былі «Бела-рускія народныя песні, загадкі і прыказ-кі» (1947), «Беларускія песні» (1955). Кніга «Дзвесце беларускіх песень», выдданая ў 1958 годзе ў Маскве, гэта, па сутнасці, хрэстаматыя з запісаў, зробленых Рыго-рам Раманавічам у давераснёўскі перыяд і пасляваенны час. А чатырохтомнік «Бела-рускія народныя песні» стаў яго бы пада-гульненнем яго нястомнай збіральніцкай працы. Ва ўсіх тамах прыведзены не толь-кі тэксты, але і ноты. Нічога падобнага ў выданні музычнай фалькларыстыкі да-гэтуль не было.

Не стала Рыгора Раманавіча 23 сакавіка 1978 года. У культурным жа набытку на-заўсёды засталася яго найбагацейшая ма-стакоўская спадчына — сотні запісаных беларускіх народных песень. Гэта скарб, папараць-кветцы роўны.

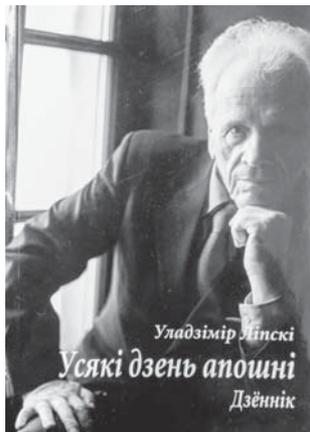
Адзін год жыцця і экскурс у мінулае

Люблю чытаць дзённікі, якія адшукваюцца ў таго ці іншага пісьменніка і публікуюцца пасля яго смерці. У іх — не толькі подых часу, падзей і абставін, у якіх жыў творца, не толькі развагі над усім, што адбывалася вакол і сведкам чаго ён быў непасрэдна, а часам і яго неспрыхаваныя характарыстыкі вядомых і менш вядомых шырокаму колу асоб, з якімі аўтар сутыкаўся ў паўсядзённым жыцці: з аднымі побач жыў, з другімі поплец працаваў, з трэцімі сбраваў — ды і ці мала іншых стасункаў у жыцці людзей аднаго пакалення! Бадай, не ўсё з гэтых характарыстык аўтар асмеліўся б апублікаваць пры сваім жыцці і жыцці сваіх герояў. Іншая справа, калі дзённікі пішуча для публікацыі. Міжволі ўзнікае сумненне: а ці да астатку шчыры ў іх аўтар, наколькі ён без боязі ацэньвае ўсё і ўсіх і ці не абельвае тым часам сябе, любімага?

Менавіта з такімі думкамі я браўся чытаць кнігу-дзённік Уладзіміра Ліпскага «Усякі дзень апошні», тым больш што аўтар — чалавек у Беларусі вядомы. Ды і ў мяне з ім стасункі даўня — па жыцці і творчасці, па сумеснай працы ў рэдакцыі часопіса «Вясёлка». Значым адрасу: дзённікавыя запісы, якія склалі кнігу, тычацца толькі аднаго года, які папярэднічаў 80-гадоваму юбілею пісьменніка — з 6 мая 2019 да 6 мая 2020 года, як пазначана напрыканцы кнігі. Аўтар, пэўна, знарок, каб не перагружаць і не адцягваць увагу чытачоў, зняў штодзённыя даты, бо ў арыгінале рукапісу, па яго прызнанні, яны ёсць. Не бяруся меркаваць, наколькі гэта апраўдана, аднак мне, зрэшты, было б цікава ведаць, што адбывалася ў жыцці і ў душы і што пісалася ў канкрэтны дзень. Ды ўжо як ёсць, гэта права аўтара, якім чынам падаваць свае запісы.

Як пражыў гэты год: пра што думаў, якія меў клопаты, з кім і дзе сустракаўся, чым засмучаўся і чым захапляўся, што пісаў і што чытаў — менавіта так можна вызначыць тэматыку кнігі. У ёй — і назіранні пісьменніка па прычыне «што бачу, пра тое і пішу», і развагі над нашым хуткапалым жыццём, у якім нечаму радуешся, а нечага не ўспрымаеш. Аўтар — не лабачны сузіральнік, ён сам у гэтым віры, ініцыятар, арганізатар і ўдзельнік шматлікіх імпрэз. Перш-наперш гэта мерапрыемствы па лініі Дзіцячага фонду і часопіса «Вясёлка», дзе ён на той час з'яўляўся, адпаведна, ганаровым старшынёй (як, дарэчы, і цяпер) і галоўным рэдактарам (назменна 42 гады!).

У сваім дзённіку Уладзімір Ліпскі выступае то як назіральны лірык («На самых вільяхах дрэў летні ветрык гуліва гайдаў гібія, трапяткія верхавіны. У бяроз яны з маладой лістоты, у соснаў — з гронкамі залацістых шышак»), то як разважлівы апавядальнік («Трапіў на вочы фотадымак: два вясковыя пацанчыкі стаяць на пясчанай вуліцы. Адзін з іх, меншы, — дык гэта ж я! Мне — ажно сем гадоў! Шурыку Чаплінскаму — вясоме»), а то як патрыятычны публіцыст («Некаму свярбіць перагледзец, перапісаць, пералагаць старонкі Вялікай Айчыннай вайны. Яны ў мяне свае. Не падлягаюць «рамонт»»). Пераважна ж дзённік Уладзіміра Ліпскага — гэта хроніка падзей яго перад'юбілейнага года і адначасова своеасаблівага справаздача: «Пабываў <...> у Нацыянальным гістарычным архіве»; «Два незабыўныя дні — у Нацыянальным парку «Прыпяці»; «Дзве прэзентацыі на тыдзень па маёй кнізе «Захаанам трэцяя класіка»; «Сёння ў Нацыянальнай бібліятэцы нашы дзеці чыталі жывую класіку. Яны вярталі да жыцця вершы Пятруся Броўкі, Анатоля Грачанікава, Рыгора Барадудзіна, Васіля Віткі, Янкі Сіпакова...»; «Вечар у філармоніі. На сцэне — букет творчай інтэлігенцыі — Алексіей Дударэў, Зоя Белавосцік, Валерыя Анісенка, Надзея

Мікуліч, Ядвіга Паплаўская, Уладзімір Правалінскі, Аляксей Ісаеў, «Песняры», «Харошкі», «Верасы», «Сябры»; «...выступіў на міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі»; «У Доме дружбы — творчы вечар Ганада Чарказяна»; «Пагаварыў з жартаўлівымі, дасціпнымі дубянцамі, аўцокоўцамі, дзе праходзіць фестываль гумару, і па-маладому зарадзіў батарэйкі душы»; «Праплыў у басейне Дома афіцэраў 1 500 метраў. Без перакраў»; «Мы з Нінай (жонкай. — А. З.) — на дачы»; «З кошчыкам у лесе. Яго сплёў брат Пеця»; «Здалі ў друк навагодні «Вясёлку», «Бусю» і г. д. Некаму асобныя запісы пададуцца дробязнымі, не вартымі чытацкай увагі, але ці не з падобных дробязей складаецца і само жыццё чалавечэ? Не заўсёды ж скакаць на кані, трэба і корм яму штодзённа падкладваць.

Уладзімір Ліпскі паўстае ў дзённіку не толькі як пісьменнік, але і як чытач: «Вечарам на стол майго дамашняга рабочага стала лягла кніга Янкі Маўра «У краіне райскай птушкі». Хачу перачытаць...»; «Люблю перачытваць апавяданне Змітрака Бядулі «Злодзей»; «Выбранае Міхаіла Прышвіна, выдадзенае ў далёкім, пасляваенным 1946 годзе, падавала мне казку прыроды, лесу, слова»; «Які ўжо вечар не выпускаю з рук томік Івана Сяргеевіча Тургенева «Запіскі паліўнічага»; «Вечар з Марынай Цвятавай»; «Каторую ноч нагалаюцца «Владзімірскімі проселкамі»; «Каплей росы» Уладзіміра Салаухіна»; «Дзённік майго любімага Пімена Панчанкі «Нясцісане сэрца» не чытаў, а нюхаў водар словаў, адчуваў дыханне душы Паэта»; «У дзень жанчын чытаю споведзь Яўгеніі Янішчыц «У шуме жытняга святла»». І падобных прызнанняў у кнізе пісьменніка нямаля.

Між іншым, Уладзімір Ліпскі здаўна займаў такую звывку: чытаючы тую ці іншую кнігу, выпісваць з яе думкі, якія найбольш кранулі, запалі ў душу. У кнізе «Усякі дзень апошні» ён, атрымліваючы асалоду ад прачытанага, імкнецца падзяліцца выпісанымі радкамі

з твораў любімых пісьменнікаў са сваімі чытачамі: цытуе Аляксандра Грыбаедава, Аляксандра Герцэна, Джорджа Байрана, Іагана Гётэ, Габрыэля Гарсія Маркеса, Льва Талстога, Уладзіслава Сыракомлю, Вінцэся Каратынскага, Янку Купалу, Якуба Коласа, Максіма Танка, Міхася Стральцова, Рыгора Барадудзіна, леныградскага блакадніка-літаратара Радзія Пагодзіна, Ганада Чарказяна, Уладзіміра Марука, пісьменнікаў, расстраляных у ноч з 29 на 30 кастрычніка 1937 года, і многіх класікаў замежнай, рускай і айчынай літаратуры, нашых сучаснікаў. Вось ужо насамрэч, як прынаецца аўтар, «дзённік пішу не зусім для сябе». Ну, калі ўжо выдаў, дык, вядома ж, не для сябе!

Знаходзім мя ў кнізе і афарызмы самага Уладзіміра Ліпскага. Вось толькі некалькі яго выказванняў пра літаратуру: «Літаратура — не вермішэль, якую можа звярць кожны галодны»; «Літаратура — не сала, якім ласуецца кожны пудзель»; «Літаратура — не забава ад няма чаго рабіць. Яна — пот, бяссонне, пакуты, упартая малацілка розуму...»; «Сапраўдная літаратура не любіць мудазвонства»; «У літаратуры працуюць два прафесіяналы: майстар слова і графаман». Ёсць і агульначалавечыя: «Ад сваіх думак не ўцячэш»; «Хто думае, той жыве»; «...Лепей за ўсё, калі ў цябе ўсё сваё»; «Памяць даражэйшая за золата»; «Чыстае паветра не заўважаем да той пары, пакуль яго пачне нам не хапаць»; «Хочаш не быць пустацветам — не лаядач» і іншыя.

Разважаючы пра сучаснасць, аўтар пастаянна вяртаецца ў мінулае: згадвае сваё ваеннае маленства ў роднай вёсцы Шоўкавічы Рэчыцкага раёна, дзе ён з'явіўся на свет за год да пачатку Вялікай Айчыннай вайны, якая загнала хлопчачу разам з маці, братамі і сёстрамі ў лес, працу ў Саюзе пісьменнікаў, у Дзіцячым фондзе і, безумоўна, гады рэдактарства ў часопісе «Вясёлка». А яшчэ — герояў сваіх дакументальных кніг: дырэктара Інстытута эксперыментальнай батанікі НАН Беларусі Віктара Парфёнава, народных артыстаў Ігара Лучанка і Марыю Захарэвіч, старшыню Беларускага таварыства сляпых Анатоля Нятылькіна, дырэктара Нацыянальнага парку «Прыпяці» Мікалая Бамбізу. З асаблівай цеплынёй піша Уладзімір Ліпскі і пра старшыню Міжнароднага дзіцячага фонду, які зусім

Зрэшты, пыталінікаў у кнізе не менш, чым клічнікаў — і ад сябе, і да сябе: «Як ушанаваць памяць краіны Дзяцінства?», «Як прыпыніць час, які галопам ляціць па днях, месяцах, порах года?»; «Што ж рабіць, каб не чырванець, як сонца перад захадам?»; «Ну калі ж, калі пачнем паважаць саміх сябе, сваіх рупліўцаў-духоўнікаў? Калі прыйдзе да Купалавага Беларуса, які адвечна хоча Чалавекам звацца?», «На адны пытанні аўтар, разважаючы, дае кароткі альбо разгорнуты адказ, іншыя пакідае на роздум чытачам.

нядаўна пакінуў гэты свет, расійскага пісьменніка Альберта Ліханава. Іх звязвала не толькі сумнае шчыраванне ў імя дзяцей, але і цесная сяброўскае стасункі. Згадвае, як яны разам змагаліся

за жыццё абгарэлай на пажары Сашы Гущы, змагаліся і перамаглі.

Асобныя старонкі ў кнізе, вядома ж, пра беларускае Габрава — вяселья калінкавіцкай Аўцюкі, дзе летась у юбілейны дзясяты раз адбыўся Усебеларускі фестываль народнага гумару. Часам аўтар дае жартачкі тутэйшага люду асобна, часам падмацоўвае імі той ці іншы тэкст.

Уладзімір Ліпскі, чалавек эмацыянальны і ў жыцці, і падчас выступленняў перад чытачамі, застаецца такім і ў сваіх дзённікавых запісах. Ён радуецца, прызнаецца, прануе, звяртаецца, заклікае: «Май! Ты мая ўдзяла!»; «Люблю Вас, людзі!»; «Божа, якое было цудоўнае лета!»; «Як бы нам усім навучыцца не фальшыва жыць!»; «А-у, творцы! Вылазьце з нораў, узбройвайцеся акрыленымі Словамі, Фарбамі, Нотамі!»; «Хачу, каб Дзень беларускага пісьменства перароб у тыдзень, у месяц, у год, у вечнасць!»; «Чытайма, браточкі, класіку!»; «Хай жыць народны гумар! Хай дужэюць Аўцюкі!»; «Шчасце, можа, і ў тым, што ты некаму вельмі патрэбны!»; «Хто думае, той жыве!»; «Давайце навучыцца, як таго хацеў Купала, людзьмі звацца! <...> Навучымся жыць, працаваць і сумленнічаць так, бытта ад кожнага з нас залежыць лёс усяе Беларусі!»; «Давайце, людзі, не скупіцца на добрыя словы, пакуль бачым, чуюм, дыхаем, верым!»; «Дзень адбыўся!»; «Радуімяся, сябры, пакуль не ляжым дагары!»; «Карыстайся, сэрца маладое, багаццем розуму старэчага!»; «Як жа богасхільна атрымліваецца, калі шукаеш і знаходзіш сябе!»; «Шукайма свой жэньшэнь!»; «Давайма берагчы сябе і сваю мілую Айчыну!»

Зрэшты, пыталінікаў у кнізе не менш, чым клічнікаў — і ад сябе, і да сябе: «Як ушанаваць памяць краіны Дзяцінства?», «Як прыпыніць час, які галопам ляціць па днях, месяцах, порах года?»; «Што ж рабіць, каб не чырванець, як сонца перад захадам?»; «Ну калі ж, калі пачнем паважаць саміх сябе, сваіх рупліўцаў-духоўнікаў? Калі прыйдзе да Купалавага Беларуса, які адвечна хоча Чалавекам звацца?»; «На адны пытанні аўтар, разважаючы, дае кароткі альбо разгорнуты адказ, іншыя пакідае на роздум чытачам.

Апісваючы падзеі свайго перад'юбілейнага года, Уладзімір Ліпскі, тым не менш, не абмяжоўваецца імі, а робіць экскурс у мінулае. Самыя прачулыя радкі адрасуе ён родным Шоўкавічам, дзе цяпер — адзін пастаялец Колька Трацэўскі са сваёй Надзеяй. Яму ўжо — 75, а ён — Колька», згадвае Бацьку Сцяпана і Маму Марыю (менавіта так з вялікіх літар, бо яны ў перадваенны год далі яму жыццё). «У нашу маленькую вёсачку Шоўкавічы не вярнуліся з фронту 26 хлопцаў-малайцоў. <...> Усе Шоўкавічы спалілі. Згарэла і наша хата. А ў ёй — мае цацкі». Дадамо да гэтых 26 яшчэ адзінаццаць нявінных ахвяр — і перад намі, які у лютэрку, адаб'ецца жудасная трагедыя ўсяго нашага народа.

«Кажуць, трэба мець даступную для старасці мэту», — прызнаецца аўтар. Ён «намеціў» сабе для выканання аж ваямянаццаць пунктаў, якія тычацца і творчасці, і паўсядзённага жыцця, з трохразовым «хачу, хачу, хачу» і шматкроп'ем у канцы. А на пачатку дзённіка Уладзімір Ліпскі адкрыта заяўляе: «...даўно трымаюся сваёй веры: смакуй, што маеш, умей жыць сёння, тады не згубіш заўтра». Няхай жа гэтая вера, што стала яго своеасаблівым жыццёвым крэда, яшчэ доўга служыць пісьменніку!

Анатоль ЗЭКАЎ

Этымалагічныя эцюды*

3 кнігі «След самаеда»

Сляза

На беларускай мове *сляза*, на рускай *слеза*, на ўкраінскай *сльоза*, на польскай *lza*, на верхнялужыцкай *sylza*, на ніжнялужыцкай *ldza*, на чэшскай *slza*, на славацкай *slza*, на славенскай *solza*, на сербскай *suza*, на харвацкай *suza*, на балгарскай *сълза*, на македонскай *solza*, на стараславянскай *slъza*.

«Корань той самы, але з перагаласоўкай, што ў *слизь*. Сляза літаральна — «тое, што ліецца», — мяркуе М. Шанскі.

«З праслав. *slъza, суадпаведнага з перагаласоўкай кораня з *слизь. Паводле другога тлумачэння — відазмяненне і.-е. асновы **sal-* «соль», *slъza «салёная (вада)» (А. Шапашнікаў).

«Этымалогія слова не да канца высветлена» (А. Сямёнаў).

«Слова цяжкае ў этымалагічнай адносіне, столькі ж у выніку фанетычных несудадпаведнасцей (...), колькі і па прычыне адсутнасці ў яна роднасных утварэнняў у другіх і.-е. мовах», — зазначае П. Чарных.

*Сляза не вытлумачваецца індаеўрапейскімі мовамі, але вытлумачваецца самадзійскімі. Так, на ненэцкай мове «вока» *сэв*, «сляза» *сэв'и*, што літаральна азначае «вада вока», дзе *и* «вада» і дзе *в* вымаўляецца як у-нескладовае ў беларускай мове. Слова *сэв* у дадзеным словазлучэнні знаходзіцца ў родным склоне, калі яно ўзбагачаецца формай валодання, да яго дапамоўваецца суфікс *-завэй*, ці ў абсечанай форме *-за*. Маём *сэва и*», з наступным пераходам губна-губнога «в» у пярэдняязычнае «л» *слэза и*» — «вада, прыналежная воку». У энэцкай мове ў адзіночным ліку з суфіксам прыналежнасці трэцяй асобы «вока» суадпаведна *сэйза*. Першы — «вокавы» — кампанент «слязы» прысутнічае, напрыклад, таксама ў фінскім *silmä*, эстонскім *silm*, ліўскім *silma*, вепскім *sil'm*.

Такім чынам, «цяжкае ў этымалагічнай адносіне» слова «сляза» мае протасамадзійскае — і, шырай, уральскае — паходжанне і вытлумачваецца як «вада вока», «вада з вока», «вада, прыналежная воку».

Ліда

У Ліды багатая гісторыя, і распачалася яна не з 1323 года, калі, як лічыцца, тут быў заснаваны замак, а значна раней, калі тут жылі самадзійцы.

Што такое «Ліда» — зазвычай найменне выводзіцца ад літоўскага слова *lydimas*, якому ў беларускай мове суадпавядае «ляда» («выцераб, высека ў лесе»). Альбо ад *lydumas*, што на літоўскай мове «плаўка», «плаўленне». Альбо ад *lydėjimas* — «суправаджэнне». Альбо ад *lido*, што на італьянскай мове «бераг» (праўда, марскі). Альбо, зрэшты, ад дзювачага імя Ліда.

Разважаючы пра паходжанне наймення горада, не выпадае не згадаць пра рэчку, што працякае праз яе, — Лідзею. Існуе паралельнае меркаванне, што горад займеў сваё найменне ад яе, і само найменне «Лідзея» (яно яшчэ мае форму «Лідзейка») суадносіць з літоўскім словам *lydeka* — «шчупак». Аднак аднаго «шчупака» для наймення замала, мусіць яшчэ нейкім чынам прысутнічаць той апелятыў, які б азначаўся і атэстоўваўся гэтым тэрмінам. Тут яго няма, мусім ісці далей і глыбей, і само слова *lydeka* (на латышскай *lidaka*) становіцца павадыром. Яно даўно ўпісана ў лексіконы і літоўскай мовы, і латышскай, аднак імі не вытлумачваецца, а якой вытлумачваецца, дык самадзійскай — ненэцкай. Яго словаформа раскладаецца на лексему *lyde* (у сучаснай ненэцкай мове *лэды*) і лексему *ka*, якая з'яўляецца ўсечанай лексэмай *халя* («рыба») і вытлумачваецца як «рыба-шкілет», «рыба-хрыбет» ці, ідучы ад асновы лексемы *lyde*, дзе *лы* ненэцкае «косць, касцяны, касцісты», — «касцістая рыба». У цяперашняй ненэцкай мове шчупак называецца інакш, але сам этнонім *lydeka*, вытлумачваючыся, сведчыць, што ён з самадзійскага (протасамадзійскага) лексікону і што з балцкімі мовамі ў самадзійскіх моў даўня суадносіны. Так, у літоўскім слове *liežuvis* побач з літоўскай лексэмай *žūvis*, што азначае «рыба», прысутнічае тое ж *лы* (на энэцкай *лызи*), што, займеўшы дадатковую семантыку паслялога-эліпсіса *си*, пачало азначаць «бяскосцевы», «без касцей», а вымаўляецца як *lie*. *Liežuvis* — «рыба без касцей», і гэта не што іншае як «язык»: літоўскае слова, утворанае з самадзійскім уздзедам.

Што да Лідзеі, то ўсё ж такі гэта не «шчупаковая», а «бавровая рака». На ненэцкай мове «бавр» *лидзяг* (у аснове слова марфема *и*»(д) — «вада»), «рака» *яа*. У выніку акамадацыі абедзве лексемы сталіся ўсечанымі — прыканцавыя гуказлучэнні перасталі вымаўляцца: словазлучэнне *лидзяг яа* сталася *лидзя*, а тады і *лидзя*, *Лідзея*.

Як дадатковая існуе яшчэ адна самадзійская версія вытлумачэння наймення «Ліды» — яна таксама ад ракі. У сваім «Енісейска-самаедскім слоўніку» («*Jenisej-Samojedisches Wörterverzeichnis*») М. А. Кастрэн занатаваў з гаворкі тун-

Рака Лідзея.

дравых энцаў (хантыйскіх самаедаў) слова *lidde, liddea*, яно азначае «пלטкі, пלטкая». Калі ўлічваць яе, «Ліда» *liddea jaha*: «пלטкая рака», і, як уяўляецца, яна «пלטкая» таму, што «бавровая». Зыходзячы з прыведзеных версій — са «шчупаковай», «бавровай», «пלטкай», рака называлася і займела сваю фанасемантыку першай, паселішча займела сваё найменне ад яе.

Але застаецца яшчэ адна і, можа, асноўная, але ўсё яшчэ недастаткова вывераная версія, згодна з якой першым займела назву паселішча, а сама назва паходзіць ад самадзійскага слова «жыццё», «жыць» (суадпаведна на ненэцкай мове *ил*, *иле(сь)*, на нгансанскай *нилу*, *нильди*, на саамскай *ялл*, *елле*). Стаўшы дзеяспрымлетнікам, дзеяслоў набыў суфікс незакончанага трывання *-да* і пачаў азначаць «пражыванне, тут-жыццё» ці, урэшце, «жыццё, што жывецца тут», а яго словаформа, трансфармуючыся (*иле + да*), замацавалася ў найменні «Ліда». Яно, у сваю чаргу, суадносіцца з гістарычнымі грэчаскімі найменнямі «Эліда» і «Лідзія».

Канатоп

Канатоп, Канатопа — мястэчкі і вёскі з такім адмысловым найменнем сустракаюцца ў Беларусі, ва Украіне, у Расіі, у Польшчы. Калі яго вытлумачваць, то, ідучы ўслед за народнай этымалогіяй, кажуць, што гэта тонкае, непраходнае месца, дзе загразлі альбо маглі загразніць коні.

Аднак калі знаёміцца з самімі мясцінамі, выявіцца, што «канатопа» паселішчы месцяцца не на балоце, а на ўзвышшы — зазвычай на берагах рэк, і коням тут няма чаго тапіцца.

Фота з сайту infocenter.by

У наймення «Канатоп» саамскае паходжанне, яго словаформа ўтворана з дзюх лексем: з лексемы *каньит*, што азначае грудок, узвышша, і лексемы *тобон*, а гэта тупа, даўняе саамскае жытлішча. *Каньит тобон* — да таго як займець фонасемантыку «Канатоп», мяса гучаць найменне тапоніма і вытлумачвалася «тупа (жытлішча) на ўзвышшы».

Самога сябе, як песню, Айчыне прысвяціў...

А я не веру, што Паэты паміраюць. Я жыву з ім у адну эпоху. У адны гады. Дыхаў з ім адным паветрам. Хадзіў аднымі вуліцамі ў Мінску. І зрэдку сутыкаліся. Абмаўляліся. Усмехаліся адзін аднаму. Мне ён быў сімпатычны, бо адчувала душа, што мы роднасныя, аднаквалы ў любові да Айчыны, мовы, адметнасці нашай беларускай.

Адно з першых сваіх кніжак Аляксандар Разанаў падпісаў мне: «Міламу пану Валодзею Ліпскаму, каб добра пісалася. А. Разанаў. 22 лістапада 1974 г.»

Мне тады было 34 гады, яму — 26. Адкуль ён ведаў, што я пан, дарані. Я сам пра гэта не ведаў. І толькі пасля напісання кнігі «Я. Праўдзівы апошні пра твай і мой радавод» даведаўся, што я не з шоўкаўскага балота, а з высокага дваранскага роду.

Дык вось жа з зялёнай маладосці Аляксандар Разанаў — прарок, мудрэц, класік нацыянальнай паэзіі. Пад гэтую аснову выпісваю афарызмы Аляксандра з яго маладзёвай (!) паэтычнай кнігі «Назаўжды»:

*Ты самога сябе, як песню,
светлай будучыні прысвяці...
Як зямля прысвячаецца травам,
як зямлі прысвячаецца дождж...*

*Крылатым стаў цікаўны чалавек,
ніякі від пярнатага сямейства
не здолее цягацца з ім...*

*Шукаем ісціну.
Сцюдзёна
яна ў зоне і ў вадзе...
Яе не знае звалёны,
яна сасмяглага вядзе...*

*Перакладаю шэпт дажджу,
нагляд вачэй,
трымценне гаю...
Кранаю, слухаю, гляджу,
я не пішу — перакладаю...*

У адным з першаў піша, што хоча распазнаць, што яму належыць у жыцці.

Гэта ж цуд, калі чалавек напачатку хоча ведаць, шукае сябе, што яму належыць. Хто ён у жыцці?

Ён ведаў, хто Ён. Таму заўжды быў упэўнены, спакойны, міла ўсмешлівы. Ён, здаецца, усміхаўся з усіх неразумнікаў, якія не ведалі, не шанавалі, не хацелі распазнаць да споду душы свайго жыцця.

У вершы «Запавет» Аляксандар Разанаў занатаваў:

*Тады выстойваюць падлескі,
калі выстойваюць лясы.*

Ён, як волат лясны, выстаяў у сваім вяку. Не зламаўся, нават не нахіліўся. Хаця яго і ламалі, і нахілялі. Гэта дужа добры прыклад для падлеску. Радуемся: разанаўскі падлесак выстаіць!

Дзякуй, дружа, за тваё жыццё. За твай подзвіг!

Плачу, што твая жыццёвая свечка дагарэла.

Ганаруся, што ведаў цябе. Грэўся цяплом твай паэзіі. Для сябе пакідаю запавет Аляксандара Разанава на кожны дзень:

*Як пішашца — пішы,
не мудрагеліць,
слухацца натхнення...*

Уладзімір ЛІПСКІ

Віктар ГАРДЗЕЙ

У лясках, дзе стараселлі,
Доўга мрояцца яны,
Тыя даўнія вяселлі
На слязах, пасля вайны.

Дзедавай нябожы Мані
Ехаць, ехаць на пасады.
З-за гары, з-за ціхай Лані
Жур навеўу снегапад.

З дзён далёкіх помню многа,
Але як зімой крутой
Трапіў я з Сяла Малога
У Шашкі, што за гарой?

І
Час вяселляў — лепі вясновы:
Пад страхой касы і серы.
Выключэннем з рускай мовы
«У замуства ўжо нясцеры».

Ці пра Маню, ці пра Ніну
Слых найшоў: сярэдначы
Калуае пальцам гліну,
Каля печкі равучы.

Быць вяселлю, і няважна,
Што завяе на дварэ.
Сват на ўсё глядзіць спаважна:
Хто ж нявесту адбярэ?

Вуны на покуці наблізу
Сёння ў гонары адна:
Згодна ейнаму капрызу,
Пасадылі ля акна.

Пазнаю, што там на лаве
Гэта Маня пад фатой
Каля Мані збоку Павел —
Быў герой, а ўжо не той.

Тут я гасць нешанаваны,
Што ж, радні такая масць.
Дзед у цёмны кут загнаны,
Бабка хоць «хрушча» падаць.

Забяўляюцца, як з цацкай,
Вось Антон, равеснік мой,
Шанкаю фарсіць салдацкай,
Можна, нават франтавой.

— Біцца зноўку выйшаў, жабал! —
Маня мне гразіць далёк.
Праўда, біўся, толькі слаба,
Бо Антон узяў ды ўцёк.

II
Снег ажурны над лясамі,
Белы ў дэсані садок.

Вяселле ў контурах завеі

Эсэ

Дружкі, шаферы — у сані!
Павел з Маняй — у вазок!

У царкву ім на вячанне —
Маладым не да гульні.
Гэй, вазнічы! Скрыжаванне.
У сумёт іх не кульні!

Недалёка. Бор і гоні.
Шлях увесь — мо тры вярсты.
Тузанулі лёгка коні,
Празвінелі капыты.

Мы з Антонам — разявакі,
Той бяды, што не ўзялі.
На сталах, ого прысмакі!
Каштавалі хоць калі?

Насцяж вокны ў завіруху.
На плахах, на дрэвах пух.
Насаплі багата духу,
Хай выходзіць з хаты дух.

Госця бачна на абліччы,
Што і як бярэ рука
Ля дзвярэй, на завугліччы
Спроба туніуць гапак.

Во! Грывастыя гнядбы
Форс трымаюць да канца.
Едуць, едуць маладыя
Божай ласкай з-пад вянца!

Выйшлі з хаты — ох, абутак!
Павярталіся назад.
Нейкі знойдзецца закутак
Перабыць у снегапад.

Прытуліўся хто да печы,
Хто да печкі-стаяка —
Грэюць рукі, бокі, плечы
Па краях настаяка.

На палку палеглі ўпокат,
Прымасціўся сват Пракоп.
За сцяною сціжы лопат,
Чую: дзед Сцяпан захроп.

Шмат чаго пад забаронай,
Гэтай печы я сваяк.
Не пушчу сюды Антона —
У яго ёсць печ свая.

Нам удвум было б сваволі,
Ды Антон дамоў пабег.
Весяллёвых да Антолі
Рушыць плойма на начлег.

Ноч ёсць ноч — канец застоллю.
Млосіць бярэ і сон паўзе.
На дратах вышэй над столлю
Лямпы тушыць на чарзе.

IV
Дзіўна: не было Мамаю?
Перамылі, падмялі.

Фота Кастуся Дробава.

Тут дзядзькі, браты, швагеркі.
Вей-узвей паміж акон.
Маня раздае цукеркі:
— Вы ж не біліся, Антон?

III

Дзень зімовы — дзень кароткі,
Нос даўжэй у камара.
Зорак не відаць зіхоткіх.
Хто жывы? Дамоў пара!

Зімка рэчкі закавала,
Замяло брады, яры.
Снег ад ранку валіць валам,
Як дапяць на хутары?

Ажывае ціш нямая,
Госці вэрхал паднялі.

Музыканты крокам, скокам —
Бубен іх ці для красы?
І гармонік з'ехаў бокам —
Галасамі на басы.

Тут жа почут нечаканы:
Сват Пракоп згубіў ручнік.
Кужалёвы, вышываны,
Дзе ручнік прапаў, дзе знік?

Не раскажаш нейкім сказам,
Як глядзелі ў кожны кут,
Як шукалі гасці разам
Гэты сватаў атрыбут.

Сват, канечне, вінаваты —
Свацця мае довад свой,
Хоць знайшлі ручнік памяты
У яе пад галавой.

За сталом змарнець ад суму?
А яго і не было,
Бо якую-небудзь думу
Не лоструе ўжо чало.

Закрычалі: «Горка!», «Горка!» —
Дружна так, ды ўсё радзей.
Маладых асочы зорка,
Горка? Будзе саладзей.

Тут і лёгкія адзежы
На карысьць у духаце.
Прадзімае ветрык свежы,
А ў садку — мяце, мяце!

V

Пстрыкнуў мне Антон на носе:
Даўні звычай не паруш.
Каравай вуны на падносе.
Гарманіст, іграйце туш.

Мовіў сват Пракоп народу:
— Дзелім, людцы, каравай!
Я ж кладу бычка з прыплоду —
Летам, Павел, забірай!

Грошай, бачна, кот наплакаў,
Больш радні — вышэй цана.
Дакляруе свінку Якаў,
Ясь замовіў барана.

Манін двор жывёлы поўны,
Ёсць і певень у двары.
Кожны дар пакуль умоўны —
Не данайцаў злых дары.

Дзед, і сам не ілюзорны,
Сеў ля Паўла насупроць:
— Забірай хоць сёння жорны —
Будзе жыта ў чым змалоць.

Маня з добра бачным смуткам
Каравай нам аддала:
— Павязуць мяне ўжо хутка
Дзесь на Лань, каб там жыла.

Маня плача — плач не шкодзіць.
А душа? Душа пня.
Павел з Мані воч не зводзіць,
Пад руку вядзе яе.

Санны поезд ля парога.
Вецер круціць, як знарк.
Тая ж снежная дарога,
Тыя ж коні і вазок.

***

Кавалер салдацкай шапкі,
Мой Антон, кідай тужыць.
Нас лавілі ў два аханкі
Ля вазка, каб накружыць.

Мы ж напраўдзе, два героі,
Нараўліся, як бабры,
І надоўга — з белай мрой —
Вельмі добрыя сябры.

Дзясніс МАЦЕША

Паэзія

Ніхто не пачуе цябе,
А ты верыш...
У цемры бязмоўнай шукаеш быццё.
Тут праўды няма,
А ты цешыш
Надзею, складаючы з гукаў жыццё.

Не жыццё

Гэты каляровы свет
Жыве адным імемнем.
Мы ж жадаем затрымацца,
Зазірнуць праз век,
Даведзіцца пра лёс,
І ў пошуку бясконцым
Заўважаем не жыццё,
А толькі вецер і жыцця адценне,
У якім надзея
Ў капках слёз...

Навошта? Куды? Для каго?

Зноўку зямля за акном
Мне чужая...
Ведаю, і не кажыце,
Пра пошукі раю...
Толькі штовечар,
Як сонца схавала святло,
Сэрца шукае адказы:
Навошта? Куды?
Для каго?

Вершы

Сцены гэтых бетонных дамоў
Ланцугамі ствараюць межы...
Мне дыктуюць радкі везы...
Мне дыктуюць радкі везы...

А мне б...

А мне б да сонца паляцець,
Што свет наш асвятляе срэбрам,
Адаць усё, што назбіраў,
Лічыў прыгожым і патрэбным...

А мне б, як зорка, зіхацець,
Быць сярод хмараў чыстым небам,
Кружыцца, марыць і глядзець...
Упасці зверху белым снегам...

***

Не жыццё...
За дзвярыма,
Заваламі, сценамі ды платамі...

За халоднымі шыбамі ноччу
Халодныя Мы...

Загубіліся...
Быццам у белым густым тумане...
Разабраўшы сябе
На кавалкі —
нішчымныя сны...

Агнём...

Праектар асвятляе
Дом,
Нібы ў Платонавай пячоры,
Мы жывём...
Вось сумны сідуэт ідзе
На працу днём,
Увечары ў краму,
потым спаць,
І лічыць цень Жыццём...
Мы будзем поўзаць
на сцяне пячоры,
Ды так і пражывём,
Прыгожым,
ці не надта, водблескам,
Пакуль згарым агнём...

Сяргей БЕЛАЯР

Бракаморфы не маглі выклікаць ніякіх іншых пачуццяў, акрамя агіды. І не было нічога дзіўнага ў тым, што група Кандыдатаў старалася не набліжання да клеткі з чалавечымі істотамі. ДНК-трансфармацыя заўсёды апрамітыўляла нявартых, затое адорвала іх велізарнай фізічнай сілай і цягавітасцю.

— Шлях да Грамадзянства пачынаецца з нараджэння, — агучыў аксіём Педагог, уважліва назіраючы за тым, каб сямігадовыя Кандыдаты не адцягваліся. Засталося зусім няшмат часу да завяршэння Падрыхтоўкі. — З таго моманту, калі Вывадка прымае Першапрымітыва ў сваё кола. Любое парушэнне Геноматэнезісу абавязкова скончыцца ператварэннем Кандыдата ў Дэграданта. Стварэнне, якое вы бачыце.

Голмін Друкт тузануўся, хоць стаў паўнапраўным Грамадзянінам больш за дваццаць гадоў таму: занадта страшнай была фарсіраваная малекулярная дэградацыя. Лепш ужо адразу смерць.

Бракаморф учапіўся мускулістымі рукамі ў тоўстыя пруты і не разумёў, што адбываецца. Залішне цяжка для таго, чыё жыццё складаецца з выканання простых, манатонных аперацый.

— Наша грамадства, якое мы называем Сям'я, у адрозненне ад тых, хто жыў да нас, па-сапраўднаму гуманнае. Менавіта з гэтай прычыны мы далі Бракаморфам шанс. Магчымаць паслухжыць Сям'і.

І Бракаморфы служылі, пазбавіўшы паўнавартасных Грамадзян цяжкай фізічнай працы і рызыкі няшчасных выпадкаў. Дэграданты станавіліся і донарамі органаў.

— Мы так спознімся, мілы, — мякка, але з дакорам нагадала прызначаная Оптымакансіліумам партнёрка. Дасканаласць Тэры Хорт заключалася ў трох грудзях. Кандыдаты глядзелі на іх з ледзь меншым піетэтам, чым на руку-каранішча Друкта.

— Успомніў сябе, — паглумачыў прычыну спынення інжынер-механік. — Як жа мы баяліся, што Вялікая Трансмутацыя зробіць з нас Бракаморфаў... З Марус нават істарыка здарылася, і Біяанструктары хацелі накіраваць яе ў другую партыю, з паніжэннем Грамадзянскага Індэкса.

— Усё ж скончылася добра. — З нашага дзевяноста пятага вывадка ДНК-трансфармацыя не прайшла двое. У Маруса было адрыньванне храмасомнага актыватара. Генезіс псіхпрофілю Жура прайшоў з псіхсаматэрыяльным адхіленнем... Цілер Марус і Жур сярэд Бракаморфаў. Ці пазнаю я іх, калі ўбачу?

— Стаць дасканалым дадзена не кожнаму, — партнёрка пацягнула Друкта да будкі дэміўрэннай рэальнасці: рэклама абядала зусім новы ўзровень апукання ў ментальнае тварэнне. — Табе зусім неабавязкова бачыць Дэградантаў. Лічы іх часткай экстр'ера.

— ..Геном-канвертар раскрыве ваш патэнцыял... — пачуў Друкт перад тым, як на камунікатар прыйшло паведамленне з Майстэрні. Гарадскай. Чаго ніколі не здаралася раней. Яшчэ больш нечаканым быў маркер найвышэйшага прырытэту. — Радуіцца Мілаце, якую дорыць вам Сям'я, Кандыдаты.

— Толькі не кажы, што цябе зноў выклікаюць на працу, — нахмурылася Хорт. — Калі ты забудзеш, гэты выхадны лічыцца абавязковым для выканання пунктам наша Плана дэзавытворчасці. Калі не дае рады дэжурны механік, дык няхай звернуцца да іншых інжынер-механікаў.

— Можна, трэба проста пракансультаваць, — апошняя зусім не выключалася:

Геном-канвертар

Фантастычнае апавяданне

статус Галоўнага Майстра саступаў толькі вазе Прыма-майстра. — Я не магу не адказаць.

І Хорт выдатна ведала пра гэта: дабро Сям'і вышэй за ўсё. Непаслушэнства караецца — аж да поўнай карэкцыі псіхпрофілю.

— Мне загадваюць як мага хутчэй прыбыць у Цэнтральную Гарадскую Майстэрню, — сэрца Друкта прапусціла ўдар. ЦГМ — святая святых Сям'і. Менавіта ў ёй размяшчаўся Геном-канвертар.

— Цябе нарэшце ацанілі... — вылучэнне Оптымакансіліумам было гонарам, якога ўдастойваліся толькі найлепшыя. Тыя, без каго немагчыма нармальнае жыццё Сям'і. Радасць нагадала выбух — Хорт з выскам кінулася на шыю партнёра. План дэзавытворчасці можна скарэкціраваць. Другога шансу быць адорным увагай Оптымакансіліума можа і не выпасці.

— Не выключана, — Друкт не спяшаўся з высновамі. Яго талент не маглі не заўважыць, аднак афіцыйнае запрашэнне ў разуменні інжынер-механіка павінна быць іншым. Больш урачыстым ці што.

— Едзь. Пасля патэлефануеш. Зладзім святковы банкет.

Па Друкта прыслалі антыгравітацыйны флаер. Арабская лічба «3» — сімвал Генетычнай і Ментальнай Дасканаласці — служыла найлепшым пропускам: да Палаца еўгенікі ў асіметрычным архітэктурным стылі Друкт дабраўся за лічаныя хвіліны, хоць ад Парку адпачынку лянецца было амаль праз палову горада.

На ўз'ятна-пасадачнай пляцоўцы інжынер-механіка сустрэлі ўзброеныя да зубоў, закутыя ў кампазітну браню генна-мадыфікаваныя ахоўнікі.

— Ідэнтыфікатар, калі ласка, — папрасіў старэйшы афіцэр.

Друкт паслухмяна падаставіў наручны бранзалет пад мабільны сканар, стараючыся не паказваць хвалявання, якое ахапіла яго: недасяжная мара стала рэальнасцю.

— Рухайцеся строга па ўказальніках, — загадаў старэйшы афіцэр пасля таго, як інжынер-механік выклаў усё з кішэню ў герметычны пластыкавы кофр і пераапрацуўся ў аднааровны камбінезон. — Не спыняйцеся, пакуль вам не загадаюць. Ні да чаго не дакранайцеся. Не ўстаўце ў кантакт з персаналам. Не спрабуйце зняць рум-лакатар...

Друкт ківаў пасля кожнага прадпісання. Інжынер-механіка займалі зусім не інструкцыі старэйшага афіцэра: нават проста ўбачыць «сэрца» Сям'і ўжо было шчасцем, з якім мала што магло параўнацца.

— Пасля заканчэння ў абавязковым парадку паведамце аб выкананні, — калі б не чатыры рукі старэйшага афіцэра, маглі скласціся ўражанне, быццам з Друктам размаўляе робат.

Масіўныя браніраваныя створкі развіліся, і Друкту давялося прымушаць сябе ўвайсці — ад нервовай узрушанасці дранцвелі і рукі, і ногі. Доўгі калідор з камерамі відэаназірання, усталяванымі праз кожныя тры метры, быў аздаблены шклянымі панэлямі. Пад імі, акрамя святлодыёднага ўказальніка ў выглядзе стралы, магло хавацца што заўгодна.

Бяспека Сям'і на першым месцы.

Зачапіўшыся позірк за рум-лакатар, ахоўнікі і персанал імгненна гублялі да Друкта ўсялякі інтарэс. А вось інжынер-механік задаў бы калегам мільён пытанняў: жывая цікавасць да суперсучаснай тэхнікі падамоўвалася сакрэтнасцю, якая атачала ўсе ЦГМ. Інакш і быць не магло: Дасканаласць мела патрэбу ў абароне. Бракаморфам выдалілі гіпаталамус хірургічным шляхам. За якасцю эндарфінума, які павышаў узровень гармоні шчасця ў крыві Грамадзян, строга сачылі. Аднак ніколі не варта выключыць генетычны збой. Нават Біяанструктары і Сацыяльныя Наглядчыкі маглі прапусціць загану ў псіхпрофілі.

Стрэлка прывяла Друкта да велізарнай паўсферы, над уваходам у якую свядзіўся надпіс «Зала ператварэння». Гэта было нешта — у інжынера-механіка проста не хапала слоў для таго, каб апісаць машыну: фантазія праекціроўшчыкаў не ведала межаў. Знаёмымі можна было лічыць толькі асобныя элементы... матэрыялізаванага звышненія.

Над неверагодна складанай канструкцыяй навісала каласальная галаграфічная праекцыя Інгі Рымер, Вялікага Адэпта Бодзіпазітыву. Паўната цёмнаскурага твару падкрэслівала незямную прыгажосць раздвоенага чэрапа.

— Уражае?

Друкт не без шкадавання адвёў вочы ад Геном-канвертара, які быў не падобны ні на што выдамае. Перад інжынер-механікам стаў пажылы мужчына, на беласнежным лабараторным халаце якога быў прымацаваны сіціплы бэйдж з арабскай лічбай «1».

Погляд праз акулярны з тоўстымі лінзамі прапальваў наскрозь, тым не менш Друкт яго вытрымаў.

— Я — Першы. Галоўны.

Друкт адрэкаментаваўся па ўсёй форме. На шчасце, голас не задрываў.

— У вашай асабовай справе гаворыцца, што вы спецыяліст самага высокага класа. Гэта сапраўды так?

— Так.

— Тады адрамантуйце Геном-канвертар. Як мага хутчэй.

І усё ж такі Друкт не здолеў даць рады пачуццям. Ні словам, а мімікай выдаў здзіўленне. І Першы заўважыў:

— Абодва штатныя Прыма-майстры выбылі: ў аднаго інсульт, другі трапіў у аварыю. Пашкоджаны галаўны мозг. Прыма-майстар з суседняй Сям'і будзе няхутка. Пачынайце. Зараз жа.

І не ўзнікла думкі залярочыць. Нягледзячы на тое, што інжынер-механік нават у агульных рысах не быў знаёмы з прынцыпам работы Геном-канвертара.

Як быццам на чужых нагах Друкт падняўся на пляцоўку абслугоўвання. Мужчыны і жанчыны з разнастайнымі знакамі фізічнага ідэалу пакорліва расступіліся перад ім, нібы воды Чырвонага мора перад Майсеам.

У «сэрца» Сям'і было ўласнае сэрца: у лабірынце абсталявання вылучалася кубічная, з закружленымі граямі, камера ДНК-трансфармацыі. Інжынер-механік пачуў голас інтуіцыі: Кандыдат трапіў у Геном-канвертар па вузкай пнеўматычнай двайной ін'екцыі складанага кактэйля з прэпаратыў, якія палягчалі Вялікую Трансмутацыю. Ці шмат запомніць, нават не перажываючы моцнага хвалявання?

Якой бы складанай ні была тэхніка, яна падпарадкоўваецца агульным прынцыпам. Азіраючы адначасова ўсе маніторы, Друкт мякка дакрануўся да сэнсарнай клавіятуры і дазволіў пальцам самім уводзіць каманды. Глыбокае тэсціраванне паказала, што работу сістэмы механічныя паломкі не парушалі. Не было ніякага дэфекту матэрыялаў. І эксплуатавалі камеру строга паводле інструкцыі.

Не кажучы ні слова, інжынер-механік наблізіўся да Геном-канвертара. На такой адлегласці машына душыла сваёй моцай. Аднак утаймоўваць даводзілася і не такія.

Друкт пачаў з чытання паказанняў. Пратаколы казалі пра што заўгодна, акрамя непасрэдных прычын паломкі. Скрозь антывірусную абарону не прабіцца. І дыверсію можна смела скінуць з рахункаў.

— Ну і чога ты капрызнічаеш? — сам таго не заўважыўшы, Друкт з галавой паглыбіўся ў працу. Жаданне ў што б там ні стала адшукваць прычыну паломкі і прыродная цікаўнасць, абіяжараная ўсведамленнем таго, што права на памылку ў інжынера-механіка няма, ледзь не скончылася недаравальным нават для Чаладніка прамахам. Як гэта часцей за ўсё і бывае, адказ аказаўся такім простым,

што падумаў пра яго толькі ў самую апошнюю хвіліну.

З вуснаў Друкта ўжо было гатова сарвацца тлумачэнне, але тут інжынер-механіка ўкалола страшная думка: Геном-канвертар жа існаваў не ў адзінакым экзэмпляры. І калі ўсе камеры ДНК-трансфармацыі працуюць няправільна, то...

Друкта кінула ў гарачы пот: няспраўнасць аднаго Геном-канвертара можна было б лічыць выключэннем. Калі не працуюць усё — гэта ўжо тэндэнцыя.

Ледзяныя рукі пачалі камячыць сэрца Друкта нібы снежку. У кваліфікацыі Прыма-майстраў сумнявацца не прыходзіла. І калі яны не бачылі памылкі, то...

Друкт зажмурыўся, нібы гэта павінна было абараніць яго ад страшнай высновы. Жаданне перанесціся куды заўгодна і нічога не ведаць аб паломцы зрабілася такім вострым, што інжынер-механіку каштавала неверагодных намаганняў стрымаць крык болю з грудзей.

Расколіла, якую даў звыклы свет, імкліва распаўзлася ва ўсё бакі.

— Галоўны Майстар Друкт? — запатрабаваў адказ Першы. Ніякі іншы орган Сям'і, акрамя Оптымакансіліума, ён прадстаўляць не мог. Гэта азначала, што з Друктам зараз размаўляе ўвесь Оптымакансіліум.

— Задумаўся. За мной усё добра.

Хлусіць трэба ўмець. Друкт не ўмеў. Ды і якім павінна быць самавалоданне, калі не ў парадку быў увесь свет? Калі патух Ідэал?... Друкт стаў Галоўным Майстрам яшчэ і таму, што ўмеў рабіць правільныя высновы на аснове мінімуму інфармацыі.

Выпадковасць выключалася: занадта вялікі маштаб меў Сямейны Універсум. А злы намер прымушае бачыць рэчы і з'явы з процілеглага пункту гледжання. І сумнявацца нават у аксіёмах.

— А з Геном-канвертарам? — камера ДНК-трансфармацыі займала Першага куды больш, чым стан Галоўнага Майстра. Друкт нават жахнуўся думкі, што і ўсім персаналам брат Оптымакансіліума ахвяра з лёгкасцю.

Ідэал... фальшывы ідэал вышэйшы за ўсё.

— Разбіраюся, — дробны падман даўся з вялікай цяжкасцю. Друкт нават не ўяўляў, чаго варта было Оптымакансіліуму падманваць Грамадзян. Замест удакладнення свядома калечыць іх дзядзю. І слова такога больш не пачуеш. Толькі «Кандыдаты».

Адна страшная выснова цягнула за сабой іншую: колькасць Бракаморфаў заўсёды дакладна адпавядала патрэбам Сям'і. Магчымаці разнажэння Дэграданты былі пазабудзены, аднак колькасць пагалоўныя ніколі не памяншалася нават да ўзроўню, які выклікаў бы лёгкую занепакоенасць.

Друкт машынальна пагладзіў пакаленчаную руку. Ішчэ нейкую гадзіну таму думка аб свядомым скрыўленні сутнасці ДНК-трансфармацыі здалася б яму дзікай. Трызненнем ворагаў Сям'і... Здзек з людзей выклікаў эласці. І яна мацнела па меры таго, як прывяліся ўсё новыя і новыя нарвы. Па вялікім рахунку, не мела значэння, хто прымусіў Геном-канвертар працаваць vice versa. Вялікая віна ляжала на тых вырадках, якія працягвалі, прыкрываючыся прыгожымі лозунгамі, ператвараць Кандыдатаў у... вырадкаў.

На твары Друкта захапілі злыя жаўлаккі. Усе члены Сям'і — вырадкі. Няма ніякага бодзіпазітыву, няма ніякай Генетычнай і Ментальнай Дасканаласці. Ёсць вычварэньні з хворай псіхікай, якія помсцяць іншым за ўласныя загані і нежаданне працаваць над сабой.

— Вы можаце ўсё выправіць, Галоўны Майстар Друкт? — правыіў нецярпленне Першы. Відэавочна, адмоў ён не прымаў.

— Магу, — кінуў Друкт. Усе Геном-канвертары былі звязаны ў адну сетку, доступ у якую ў інжынера-механіка меўся. — Абавязкова папраўлю. Можашце нават не сумнявацца.

Рыфмы і лагарыфмы — суладдзе

Ужо мала хто і ведае, што ў 1959 годзе, дзякуючы газеце «Комсомольская правда», разгарнулася дыскусія, пачатак якой паклалі вядомы пісьменнік Ілья Эрэбург і інжынер-падпалкоўнік Навукова-даследчага інстытута Галоўнага артылерыйскага ўпраўлення Міністэрства абароны СССР Ігар Палятаеў, аўтар першай у Савецкім Саюзе кнігі аб кібернетыцы «Сигнал», а таксама Аляксей Ляпуноў, матэматык, адзін з заснавальнікаў савецкай кібернетыкі. Падліў масла ў творчы агонь паэт Барыс Слуцкі, які 13 кастрычніка 1959 года ў «Літаратурнай газеце» выступіў з вершам «Фізікі і лірыкі».

*Что-то физики в почете.
Что-то лирики в загоне.
Дело не в духом расчете,
Дело в мировом законе.
Значит, что-то не раскрыли
Мы, что следовало нам бы!
Значит, слабенькие крылья —
Наши сладенькие ямбы,
И в пегасовом полете
Не взлетают наши кони...
То-то физики в почете,
То-то лирики в загоне.
Это самоочевидно.
Спортить просто бесполезно.
Так что даже не обидно,
А скорее интересно
Наблюдать, как, словно пена,
Опадают наши рифмы
И величие степенно
Отступает в лагарифмы...*

Знайшлося нямала ахвотных сцвярджаць, што ў сувязі з далейшай навукова-тэхнічнай рэвалюцыяй у грамадстве не застаецца месца паэзіі. Чалавека ў асноўным будучы цікавіць дакладныя навукі, а не нейкія там кветачкі, сонейка, пацалункі пры месяцах і іншыя традыцыйныя атрыбуты «госці нябеснай». Ды рэальнасць засведчыла іншае. У 60-я гады мінулага стагоддзя пачало ўсеагульнае захапленне паэзіяй. На арэну выходзілі ўсё новыя творцы, асобныя з якіх цягам часу сталі гонарам рускай паэзіі. Гэта і Андрэй Вознесенскі, і Яўгеній Еўтушэнка, і Бэла Ахмадуліна, і Роберт Раждэственскі...

Аднак яшчэ менш вядома, што і некаторыя кібернетыкі даказалі адваротнае. І не тэарэтычнымі развагамі, а ўласнай паэтычнай творчасцю. Пра ўсіх не скажу, а аднаго назаву: Генадзь Рымскі. 19 верасня 1936 года ў Сталінградзе нарадзіўся, а ў Беларусі прыгадзіўся. Калі то падумае, што ён мае дачыненне да роду Рымскіх-Корсакавых, у якіх, як вядома, прысутнічаюць беларускія карані, памыляецца. Ды ад нараджэння і не Рымскім быў, а Кавалёвым. Але, паколькі такое прозвішча вельмі распаўсюджана, бацька яго ўжо дарослым памяняў на тое, што было ў яго сябра, які рана памёр.

У 1942 годзе, калі ў Сталінградзе пачаліся жорсткія баі з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, сям'я Рымскіх эвакуіравалася ў Свядлоўск, цяперашні Екацярынбург. У 1946 годзе пераехалі ў Мінск. Вацку Генадзя прызначылі намеснікам галоўнага тэхнолага трактарнага завода. Гэта ў пэўнай ступені паўплывала на выбар ім будучай прафесіі. Закончыўшы ў 1954 годзе СІШ № 11, паступіў у Вышэйшае ваенна-марское інжынернае радыётэхнічнае вучылішча, што знаходзілася ў Гатчыне.

Аднак са школьных гадоў захапляўся літаратурай, а ў 12-гадовым узросце пачаў пісаць вершы. Настаўнікі, заўважаючы яго схільнасць да свабоднасці, раілі нават паступаць у ВДУ, дзе можна атрымаць гуманітарную спецыяльнасць. Ды і прапанаванае для насценнай газеты — не толькі вершы, але і розныя матэрыялы з вучнёўскага жыцця, — падабаліся ім. Відца, ужо тады адчувалі тое, да чаго сам Генадзь прыйшоў пазней, калі прызнаваўся:

«Я па прафесіі інжынер, па складзе розуму — вучоны. Паводле асноўнага свайго занятку вельмі далёкі ад паэзіі».

А паэзія ўсё больш брала яго ў свой палон. Гатчына ж — усяго за нейкія сорак кіламетраў ад тагачаснага Ленінграда, куды, будучы курсантам, наведваўся часта: «Знаёмства з яго паркамі, скверамі, палацамі стварала адпаведную атмасферу. Прыгадваліся вялікія рускія паэты, найперш Аляксандр Сяргеевіч Пушкін. У памяці паўставалі іх неўміручыя радкі. Пушкіна — пра Царскасельскі ліцэй. Лермантаўскі «...Парус...», напісаны ім у Пецярофце, калі паэт там любваўся морам. І самому хацелася брацца за пяро, давяраць паперы свае запаветныя думкі».

Шмат чытаў рускай паэзіі. Але, бываючы на канікулах у Мінску, знаёміўся і з беларускай. Неўпрыкмет прыйшло жаданне паспрабаваць сёе-тое, што асабліва ўразіла, перакласці. Усё ж рускую мову ведаў лепш. Толькі рабілася гэта, як кажучы, для сябе. Смеласці не ставала прапанаваць штосьці ў друк. Хоць было і іншае — вялікая патрабавальнасць.

З'ява звычайная, але адначасова і рэдкая. Звычайная тады тых, хто на дробязі не размяняецца. Рэдкая, бо сціплых, на жаль, не так і шмат. Некаторыя, яшчэ не зрабіўшы нічога вартага, абавязкова хочучы як мага хутчэй надрукавацца. Ён жа спакойна чакаў свайго часу. Хоць такія-сякія захады прымаў. Магчыма, нават не столькі таму, што хацеў абавязкова апублікавацца, а каб даведацца, чаго варта тое, чым займаецца.

Нарэшце, звярнуўся ў рэдакцыю аднаго з часопісаў, што выходзілі тады ў Ленінградзе. Ці то ў «Звезду», ці то ў «Неву» — з гадамі запамятаваў. Прапанаваў не толькі ўласныя вершы, але і пераклады. Рэдакцыя аддала іх на рэцэнзаванне вядомай рускай паэтэсе і перакладчыцы Марыі Камісаравай. Ацэнка — гэта запомніў добра — была такая, што вартасці і недахопы дзільліся пароўну. Узрадала. Але ў не меншай ступені ўсцешвала і іншае. Марыя Іванавна запэўніла, што яму ёсць што сказаць. Раіла ўдасканальваць паэтычнае майстэрства, набытае творчым вопытам.

Пазней ён даведаецца, што маладым аўтарам падобныя пажаданні даюцца часта. Толькі верылася, што прамоўлена гэта ад чыстага сэрца. Таму вырашыў не развітвацца з паэзіяй. Аднак і не парываючы з прафесіяй, якую выбраў.

Скончыўшы радыётэхнічнае вучылішча, вярнуўся ў Мінск, пачаў працаваць у Інстытуце матэматыкі і вылічальнай тэхнікі Акадэміі навук БССР. У 1967 годзе абараніў кандыдацкую дысертацыю, праз два гады быў выбраны загадчыкам лабараторыі. Стала заняўся паэзіяй недзе з 1956-га. Творчую ж актыўнасць падштурнула спрэчка «фізікаў» і «лірыкаў». Ды і знакамітае вызванне Фёдара Дастаеўскага: «Прыгажосць урагуе свет», якое памятаў заўсёды. У тым разуменні, што панавала тады.

Фёдар Міхайлавіч, праўда, меў на ўвазе найперш прыгажосць унутраную.

Генадзь Рымскі.

Наконт гэтага Генадзь Рымскі разважаў так: «Нам усім разам трэба пазбаўляцца бездухоўнасці, абьякавасці, жорсткасці, хцівасці. І ў гэтым могуць (і павінны!) дапамагчы высокія маральныя прынцыпы, крытэрыі, перакананні. Можна (і павінна!) дапамагчы і паэзія. Канешне, шматвяковы вопыт чалавецтва сведчыць, што даецца гэта няпроста. А таму, хоць і гучала высокая паэзія, былі і Першая, і Другая сусветная войны, было насілле над чалавекам і над усім чалавецтвам. На жаль, прыйшлі мы і да Чарнобыля...»

Не страціла сваёй актуальнасці і тае свярджэнне Генадзя Васільевіча: «[...] якраз прыгажосць, паэзія і дапамогуць чалавеку застацца чалавекам у самым высокім значэнні гэтага слова. А свет ратаваць усім нам. Ратаваць і дзеля нас саміх, і дзеля нашых нашчадкаў. А наш беларускі народ такі, што лёгка можа разабрацца, дзе праўда, а дзе мана. Самыя выдатныя беларускія паэты заўсёды былі выказнікамі яго памкненняў, і калі гаварылі ад імя народа, дык гэта не з'яўлялася дэкларацыямі, бо яны самі выхадцы з народных нізоў».

Яму захацелася, каб з найлепшымі набыткамі нацыянальнай паэзіі пазнаёміліся і рускамоўныя чытачы. Так нарадзілася задума кнігі «Белорусская лирика XIX — XX веков», у якой прадстаўлены 59 паэтаў. Хацеў выдаць яе ў якім-небудзь беларускім выдавецтве, але пасля разважыў, што будзе лепш, калі яна з'явіцца ў Маскве. Тады з ёю пазнаёміцца знала больш рускамоўных чытачоў.

Выйшаў на выдавецтва «Русский двор» пры Літаратурным інстытуце імя Горкага. Кніга пабачыла свет у 1998 годзе. У ёй быў прадстаўлены і любімы паэт Генадзя Васільевіча Максім Багдановіч. Эпілог знакамітай «Веранікі» ў яго перастварэнні гучыць так:

*Увидел вновь края родные,
Где годы первые прошли:
Там стены мхом уже поросли,
На стеклах — радуги чудные.
И все в пыли. Так стало мне
Печально, грустно в тишине.
Я в сад пошел... Все глухо, дико,
И все травой заросло.
Что было раньше, то прошло,
И только росчерк «Вероника»
На лице, врезанный в коре,
Мне говорил о той поре.
Расте же, наливайся, древо,
Как монумент живой вставай
И к небу надпись поднимай.
Извечна истина навева:
Чем дальше даль уходит дней,
Тем имя милое родней.*

Выдавецтва «Русский двор» не толькі дало зялёнае святло гэтай кнізе, але і прапанавала Генадзю Рымскаму падрыхтаваць у перакладзе на рускую мову анталогію беларускай паэзіі. Уключыць у яе і творы Сімяона Полацкага, Георгія Каніскага, Францыска Скарыны, Янкі Лучыны, Адама Гурывіча, Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча — усіх тых, хто стаяў каля вытокаў беларускай паэзіі.

Такую прапанову ўспрыняў для сябе вялікім гонарам. З задавальным узяўся рыхтаваць гэтую анталогію. Каб сабраць творы, ужо перакладзеныя, і зрабіць новыя. «Замахнуўся» аж на больш за 150 паэтаў. Пачынаючы ад выдатнага асветніка Кірылы Тураўскага да сучасных, якія добра зарэкамендавалі сябе. Твораў набралася на два тамы. На жаль, патрымаць іх у руках не паспеў: выдавецтва «Русский двор» выпусціла анталогію ў 2001 годзе, а Генадзя Васільевіча не стала 23 жніўня 2000 года.

Пісаў ён і прозу. Прынамсі, пасля яго заўчаснай смерці ў часопісе «Беларуская думка» была апублікавана апошняя «Последние дни Солдайи», якая пазней выйшла асобнай кнігай. Салда — цяперашні Судак у Крыме. Паселішча ўнікальнае. Калісьці яго наведваў вядомы падарожнік Марка Пола. А яго дзядзька Матэа, відэочна, меў у Салдаі ўласны дом. Безумоўна, ужо гэта цікава. Асобныя старонкі багацейшай гісторыі і ўзнавіў Генадзь Васільевіч. Сваім талентам лішні раз засведчыў, што фізікі могуць быць не толькі лірыкамі, але і празаікамі, якія плённа працуюць на гістарычнай ніве.

Усё гэта рабілася не на шкоду асноўнай працы. Паэтычнае натхненне падштурхоўвала натхненне... кібернетычнае. У гэтым я ўпэўніўся, калі праз нейкі месяц пасля таго, як пачаў працаваць у рэдакцыі часопіса Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «Беларуская думка», вырашыў расказаць пра Генадзя Рымскага. На той час ён ужо быў членам-карэспандэнтам Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, доктарам тэхнічных навук, прафесарам.

Спачатку дамовіўся аб сустрэчы ў Дзяржаўным вышэйшым атэстацыйным камітэце Рэспублікі Беларусь, у якім Генадзь Васільевіч займаў пасаду начальніка аддзела тэхнічных навук. Але ў пакой сядзець некалькі чалавек, таму ён прапанаваў перайсці ў Інстытут тэхнічнай кібернетыкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, дзе загадаў адной з лабараторыяў.

І вось мы ў невялікім пакоі ўдвух. За выключэннем, праўда, некалькіх камп'ютераў (тады яны шмат дзе былі ў навіну), іншага абсталявання — сведкаў таго, што асноўная прафесія гаспадара гэтага пакоя не «паэтычная». Пра тое, чым ён займаецца па абавязку службы, не гаварылі. Хоць я і ведаў, што Генадзь Рымскі прапанаваў агульную тэорыю карнявых сістэм аўтаматычнага кіравання, метады і сродкі аўтаматызацыі іх праектавання. Толькі пра сутнасць гэтай работы не так і лёгка даходзіла расказаць. Ды і іншая ў мяне была задача. Таму і гаварылі ў асноўным пра яго паэзію, перакладчыкую дзейнасць.

Матэрыял «Зорка Венеры» ў сярброўстве... з кібернеткай» быў змешчаны ў першым нумары «Беларускай думкі» за 2000 год. І вось новая сустрэча з Генадзем Рымскім. Праз 22 гады пасля той першай. Напісанае застаецца. Асабліва калі тое добрае, што зроблена, мы памятаем.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

«Я цікаўлюся вашым лёсам...»

У Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва захоўваюцца матэрыялы, звязаныя з жыццём і творчасцю беларускага літаратурнага крытыка, літаратуразнаўца Дзмітрыя Палітыкі (1915—1965). Сярод карэспандэнцыі, атрыманай ім у розныя гады, — і два пасланы ад члена-карэспандэнта Акадэміі навук СССР Мікалая Піксанава (1878—1969).

Даслаў сваё прывітанне вядомы рускі літаратуразнаўца фактычна ў нікуды — у Выдавецтва Акадэміі навук БССР. Але накіраваў на гэты адрас невыпадкова. У акадэмічным выдавецтве ў 1952 годзе выйшла брашура беларускага крытыка «Пра значэнне савецкай літаратуры ў камуністычным выхаванні працоўных». М. Піксанаў напісаў у Мінск:

«Шматпаважаны Дзмітрый Антонавіч! Нядаўна з прэсы я даведаўся, што вы надрукавалі брашуру: «Пра значэнне савецкай літ-ры ў камуністычным выхаванні працоўных» — і вельмі засмуціўся, што Вы не даслаі яе мне, і што ўвогуле сувязь паміж намі перарвалася.

Між тым я памятаю пра Вас і цікаўлюся Вашым лёсам.

Напішыце мне пра сябе, паведаміце свой асабісты адрас — і я вышлю Вам у падарунак дзве свае брашуркі.

З прывітаннем М. Піксанаў. 17.ІІ.1953
Адрас — на звароце».

Мікалай Кір'якавіч напісаў з Ленінграда. У той час ён жыў у Вальнскім завулку, цяпер — Вялікая Канюшанная вуліца. Размова, верагодна, пра жаданне М. Піксанава выслухаць свае кнігі, прывесчаныя пралетарскаму пісьменніку, — «М. Горкі і нацыянальны літаратуры» (1946) і «М. Горкі і музыка» (1950).

Як і калі пазнаёміліся розныя па ўзросце вучоныя-літаратуразнаўцы, можна толькі здагадавацца. Мікалай Кір'якавіч

нарадзіўся ў 1878 годзе ў сяле Дзергачы Самарскай губерні ў сям'і дыякана. Закончыў Самарскае духоўнае вучылішча, пазней Самарскую духоўную семінарыю. У 1898-м паступіў на гісторыка-філалагічны факультэт Юр'еўскага ўніверсітэта. Яшчэ студэнтам пачаў займацца творчасцю А. С. Грыбаедава. Адна-часова вывучаў гісторыю рускага права на юрыдычным факультэце.

Удзельнічаў у студэнтскім рэвалюцыйным руху. Быў асуджаны і пасля п'ятнацісячнага заключэння высланы ў Самару. Ва ўніверсітэце адноўлены ў 1903 годзе. З 1906-га — у Санкт-Пецярбургу. Выкладаў літаратуру ў Паўлаўскім інстытуце, гімназіях, на Бястужаўскіх жаночых курсах. У 1912—1917 гг. выкладаў у Санкт-Пецярбургскім універсітэце. У 1921-м пераехаў у Маскву, быў прафесарам 2-га МДУ. У 1948 годзе вярнуўся ў Ленінградскі ўніверсітэт. Аўтар кніг, брашур «А. С. Грыбаедаў» (1911), «Грыбаедаў і Мальер (пералік каштоўнасцей)» (1922), «У народ!» (1917), «Новы шлях літаратурнай навукі» (1923), «Творчая гісторыя "Тора ад розуму"» (1928), «Грыбаедаў. Даследаванні і характарыстыкі» (1934), «Горкі-паэт» (1940), «Сялянскае паўстанне ў "Вадзіму"» Лермантава» (1967).

Дзмітрый Палітыка нарадзіўся на Віцебшчыне, у Чашніцкім раёне, 15 мая 1915 года. Вучыўся ў Мінскім і Лепельскім педагагічных тэхнікумах. У 1935-м закончыў літаратурны факультэт Магілёўскага педагагічнага інстытута.

Выкладаў у Полацкім педвучылішчы. У 1936—1937 гг. служыў у Чырвонай Арміі, атрымаў спецыяльнасць авіятэхніка. У час Вялікай Айчыннай вайны быў залічаны ў рэзерв як авіяцыйны спецыяліст. Знаходзіўся ў эвакуацыі ў Башкартстане. Працаваў дырэктарам школы, загадчыкам раённага аддзела адукацыі.

У 1950 годзе Дзмітрый Антонавіч заканчвае Акадэмію грамадскіх навук пры ЦК УКП(б) і абараняе дысертацыю «І. А. Ганчароў і літаратурная барацьба 1860-х гг.». Тэма — актуальная і прахадная, улічваючы сталінскае бачанне развіцця ўсіх сфер, у гуманітарнай сферы — найперш.

Мікалай Кір'якавіч з'яўляўся аўтарызэтам па тэме рускай дэмакратычнай літаратуры XIX стагоддзя.

Невыпадкова праца члена-карэспандэнта Акадэміі навук СССР была адзначана двума ордэнамі Леніна, ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, званнем заслужанага дзеяча навукі РСФСР.

Пра тое, што творчасць І. Ганчарова хвалявала М. Піксанава, сведчыць і выданае ім у 1968 годзе манаграфія «Раман Ганчарова "Абрыў" у святле сацыяльнай гісторыі». Праўда, Дзмітрыя Палітыкі ўжо не стала — літаратуразнаўца памёр у 1965-м, ледзьве перасягнуўшы паўвекавы рубжэ жыцця.

А пакуль што, пасля абароны дысертацыі, кандыдат філалагічных навук Д. Палітыка ў 1950 годзе становіцца загадчыкам кафедры рускай і беларускай мовы і літаратуры (у хуткім часе —

кафедра літаратуры і журналістыкі) Мінскай вышэйшай партыйнай школы пры ЦК Кампартыі Беларусі. Дзмітрыя Антонавіча прынялі ў Саюз пісьменнікаў СССР. У другой палове 1950-х калегі па творчым аб'яднанні даверлівы Палітыку кіраўніцтва секцыі крытыкі Саюза пісьменнікаў Беларусі. Адна за адной выходзіць кнігі літаратуразнаўца — «Вялікі пісьменнік-сатырык М. Я. Салтыкоў-Шчадрын» (1955), «Янка Купала — перакладчык» (1959), «Беларуская пасляваенная проза» (1958), «Раман І. А. Ганчарова "Абрыў"» (1962).

29 лістапада 1964 года (мяркую па паштовым штэмпелі месца адпраўлення — з Ленінграда; у тэксце на паштоўцы даты няма) Мікалай Піксанаў піша ў Мінск:

«Дарагі Дзмітрый Антонавіч! У мяне няма да Вас ніякага дзелавога пытання. Проста Марыя Іванаўна і я ў размове ўгадалі Вас і Вашу мілую жонку, Соф'ю Міхайлаўну, і нам захацелася паслаць Вам сяброўскае прывітанне. Ад Вас даўно няма вестак. Напішыце, як Вы і ваша сям'я жывіце. Я працягваю перажываць сваю бяду: моцнае пагаршэнне зроку з-за катаракты на кожным воку. Але пры дапамозе Марыі Іванаўны і сакратара працоўнага літаратурна. Заканчваю друктаваць кнігу: "Раман Ганчарова "Абрыў" у святле сацыяльнай гісторыі».

Шлём вам абодва абодвум Прывітанне. М. Піксанаў».

Так, «Абрыў», сам Ганчароў — усё гэта, відаць, у значнай ступені аб'ядноўвала гэтых двух людзей, вучоных-літаратуразнаўцаў з розных пакаленняў. Чаму іх ліставанне то перарывалася, то ўзнаўлялася — адказаць складана. Для гэтага трэба зазірнуць у мінулыя часіны, што зрабіць немагчыма... А можа быць, нешта яшчэ раскажуць архівы, якія, як правіла, падоўгу захоўваюць тыя ці іншыя дэталі, падрабязнасці ці, магчыма, таямніцы?..

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Бесперапынны працэс

Напярэдадні калядных свят у выдавецтве «Альтэрнатыва» пачынуўся свет чацвёрты нумар альманаха «Берасцейская скарбніца». За тры папярэднія гады «тоўстае» літаратурнае выданне паспела стаць цэнтрам прыцягнення паэтаў і празаікаў.

Сярод аўтараў — творцы Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі, пераможцы конкурсаў, маладыя таленты Брэстчыны, замежныя літаратары.

Звычайна для кожнага нумара рэдкалегія вызначае асноўную тэму. І калі ў папярэднім быў створаны раздзел, прывесчаны 75-годдзю пачатку Вялікай Айчыннай вайны, то цяпер сабраны вершы, у якіх — пра барацьбу з каранавіруснай інфекцыяй і гераізм медыкаў.

У альманаху шырока прадстаўлена паэтычная Брэстчына, проза, публіцыстыка, пераклады, займальныя вершы і казкі для дзяцей, творы пераможцаў конкурсаў, што ладзіліся на працягу года намаганнямі Брэсцкага абласнога аддзялення СПБ.

Навінка выдання — старонкі аб дзейнасці некалькіх раённых аматарскіх літаратурных клубаў Брэстчыны. Творчы арганізацыі звычайна падтрымліваюць пісьменнікаў, якія жывуць і працуюць у правінцы. У чытачоў з'явілася магчымасць пазнаёміцца з творамі самабытных аўтараў з Камянца, Жабінкі, Століна, удзельнікаў кобрынскіх клубаў «ПоэтыКО» і «Белый аист», клубаў «Пінчукі», які дзейнічае пры Пінскай раённай бібліятэцы імя Я. Яншычы, і «Адкрыццё» (пры Брэсцкай гарадской бібліятэцы імя А. С. Пушкіна). Цесныя стасункі пачынаюць ствараць, аматарскіх літаратурных клубаў з Брэсцкім абласным аддзяленнем СПБ — яркі доказ літаратурнай еднасці, агульнага руху на шляху да самапазнання.

На працягу 2022 года «Берасцейская скарбніца» — 4 будзе прэзентавацца на розных пляцоўках, а яе аўтары неаднойчы сустрагнуцца з чытачамі.

Літаратура — бесперапынны працэс. Таму рэдкалегія прыступіла да падтрымоўкі юбілейнага нумара альманаха. І калектыву абцае, што падарожжа ў краіну творчасці разам з добрай кнігай будзе цікавым і карысным.

Тацяна ДЗЕМІДОВІЧ

з пошты «ЛіМа»

Прыярытэты новых-старых выданняў

Мы часта разважаем: што ўсё ж такі патрэбна чытачу, якіх кніг ён чакае? Асабліва гэтае пытанне актуальна для дзялоў з юнымі аматарамі мастацкага слова, якія толькі набіраюцца жыццёвага вопыту, і якім, відавочна, кніга патрэбна не меней, чым правядзікі лічбавізацыі свядомасці.

Хто ў такім разе можа сфарміраваць прыярытэты ў справе перавыдання запатрабаванай мастацкай літаратуры? Найперш — бібліятэкары, бо яны штодня кантактуюць з юнымі чытачамі, бачаць, што тэма бяруць з паліцы, з якой увагай ставяцца да кніг розных аўтараў.

Да мяне трапіў спіс прапановаў работнікаў сеткі публічных бібліятэк Гомеля, падрыхтаваны на пачатку лістапада 2021 года. Знаёмімся. 27 пазіцый... Алесь Савіцкі з апавесцю «Радасці і нягоды залацістага карасіка Бубліка», Артур Вольскі і «Сцяпан — вялікі пан», Янка Маўр і апавесць «У краіне райскай птушкі», Вячаслаў Адамчык і «Урок арыфметыкі», Алена Васілевіч і «Пачакай, затрымайся», «Горкі ліпавы мёд», Іван Навуменка і «Настаўнік чарчэння», Міхась Лынькоў і «Васількі», «Пра смелага ваяку Мішку і яго слаўных таварышаў», Іван Пташнікаў і «Арчыбал», Уладзімір Караткевіч і «Лебядзіны скіт», «Былі ў мяне мядзведзі». А яшчэ — апавесць Васіля Быкава «Альпійская балада», апавяданні Рыгора Ігнаценкі, твораў Міколы Чарняўскага («Акадэмія на колах», «Добры доктар», «Казакі-памочнікі», «Вясёлка над

полем»), Янкi Брыля — «Цюцік», Уладзіміра Карызыны «Зямля — два паўшар'і», Якуба Коласа — «Што яны страцілі», «Стары лес», Аляксея Якімовіча — «Рыжык», «Залатая здзіда», «Эльдарада просіць дапамогі», Васіля Віткі — «Чытанка-малыяванка», «Вавёрчына хатка», Максіма Багдановіча — «Мушка-зеленяшкі і камарык-насаты тварык», Міхаса Зарэмбы — «Арэхавы спас», казкі Максіма Танка. Вось тая палітра зацікаўленняў, якую выбудоўваюць юныя гомельскія чытачы і іх добраахвотныя настаўнікі — бібліятэкары.

Як хутка адраагуюць на гэтыя вострыя патрэбы айчынных выдавецтваў?

І яшчэ адзін клопат... Так, з творамі класікаў, якія агучаны ў «гомельскім спісе», усё больш-менш зразумела ў частцы іх літаратурна-крытычнага суправаджэння. Ёсць манаграфія, напісана процьма артыкулаў. А ці працяўлена такая ўвага ў дачыненні да адрасаванай дзіцячым чытачам творчасці Рыгора Ігнаценкі (пісьменнік нарадзіўся ў 1930 годзе, жыў на Бірэзнішчыне, а зараз — у Чэрвеньскім раёне; вельмі ўжо чые кнігі дакладна не выдаваліся і не перавыдаваліся доўгі час), Аляксея Якімовіча, Міхаса Зарэмбы, Алеся Пальчэўскага, Артура Вольскага. Хіба што былі рэцэнзіі, асобныя артыкулы, як правіла, да юбілеяў. А вось ці пісаў хто да 90-гадовага юбілея Рыгора Ігнаценкі, мудага пісьменніка-прыродазнаўцы, дык і не памятаю.

Раман СЭРВАЧ, г. Мінск

Моц непагаснага энтузіязму

Праект «30 гадоў першай беларускай галерэі» на пляцоўцы «Ракурс» (НББ) прадстаўляе рэтра-спектыўны дайджэст існавання некамерцыйнай канцэптуальнай галерэі. Каля 300 выставак, у тым ліку міжнароднага фармату, — сапраўдны здытак. Экспазіцыі не толькі ўпрыгожвалі фестывалі і прэм'еры, але і адкрывалі новыя імёны. Усяго за 30 гадоў каля 500 удзельнікаў прадстаўлялі свае работы.

Традыцыйна адкрыццё выстаўкі было тэатралізаваным. Творчыя нумары прадставіў тэатр танца «Отражения», выступілі таксама квартэт саксафонаў «SaXaS» і цыркавая студыя «Белая Русь». Павіншаваць галерэю з юбілеем падчас урачыстага адкрыцця выстаўкі сабраліся калегі, сябры і госці. Так, перад прысутнымі выступілі генеральны дырэктар НББ Аксана Кніжнікава, намеснік старшыні Беларускага саюза мастакоў па творчай рабоце, мастак-графік Андрэй Басалыга, мастацтвазнаўца, вядучы навуковы супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Надзея Усава, калекцыянер сучаснага беларускага мастацтва Яўген Ксяневіч, заслужаны журналіст Рэспублікі Беларусь, член Міжнароднай акадэміі тэлебачання і радыё Тамара Вяцкая, гісторык мастацтва, куратар выставак, перакладчык і журналіст Юрый Абдураманавіч...

Асабліва прыемным для Ларысы Фінкельштэйн стаў адрас ад былого педагога Акадэміі мастацтваў Ірыны Назімавай, якая шмат гадоў працавала старшым

Ларыса Фінкельштэйн.

Між тым цяпер рыхтуецца незвычайная кніга-каталог за 30 гадоў са шматлікімі каментарыямі і ўспамінамі, але без увагі мастакоў, якія ўдзельнічалі ў праектах, і ўнёску неабыхавых людзей арганізаваць такую працу, як высветлілася, даволі складана. Увогуле, усё, што звязана з галерэяй «БРАМА», існуе не дзякуючы, а насуперак. У нейкім сэнсе гэта феномен немагчымага, ды і ніводная галерэя столькі не пратрымалася.

— «БРАМА» была сапраўды першай галерэяй у Беларусі. Калі нехта сумняваецца, я глумачу: калі б да таго часу была хоць адна галерэя, «БРАМА» не з'явілася б увогуле. Прычына стварэння — адсутнасць іншых у тады яшчэ вялікай краіне. Недзе за год да нашай толькі ў Маскве з'явіліся «Першая галерэя» Айдан Салахавай, крыху пазней — «Маскоўская палітра» і «Марс». І усё, — успамінае Ларыса Фінкельштэйн.

Штуршком для ўзнікнення ў Беларусі такой пляцоўкі стала Міжнародная выстаўка (кірмаш) галерэй «Арт-Міф», арганізаваная ў 1990 годзе ў Маскве. Тады Ларыса Фінкельштэйн яшчэ мала што разумела ў галерэйнай справе, аднак было моцнае жаданне стварыць нешта новае, а галоўнае — паказаць беларускіх аўтараў на міжнароднай пляцоўцы. Да яе звярнуліся мастакі (у асноўным дэкаратыўнага мастацтва, якім займалася Ларыса Фінкельштэйн): хацелі паўдзельнічаць у выстаўцы галерэй «Арт-Міф 2». Тады для мастацтвазнаўцы слова «галерэя» асацыявалася толькі з крамай, а «мастацтва не прадаецца», лічыла ў той час арт-крытык.

Такім чынам сфарміравалася вызначэнне «БРАМЫ»: некамерцыйная, канцэптуальная (для кожнай выстаўкі абавязкова ідэя), аўтарская. Мэтай быў «Арт-Міф 2», працяг жыцця галерэі не планавалася...

«БРАМЕ» прапанавалі экспазіцыйны бокс, калі ў Парыжы ўжо друкаваўся каталог экспазіцыі. Позна звярнуліся, аднак дапамагло тое, што Ларысу Фінкельштэйн ведалі маскоўскія калегі. Справа заставалася за самым складаным — слайдамі і грашымі для ўдзелу. Неверагодна, але з апошнім дапамогам незнаёмец, які жахаў застатка невядома.

Так, акрамя энтузіязму Ларысы Фінкельштэйн, амаль нічога спрыяльнага для стварэння галерэі не было: ні фінансаў, ні памішкання, ні штату... Так ці інакш, калекцыя пачала збірацца. Менавіта тады, падчас падрыхтоўкі, узнікла ідэя паказаць мастацтва, якое нараджаецца на стыку станковага і дэкаратыўнага. Апошняя лічылася толькі ўпрыгажэннем інтэр'ера, але не ў Беларусі.

«Арт-Міф 2» сабраў тады 70 галерэй, палова з якіх — замежныя. Працаваў на працягу тыдня. Між тым у бокс змяшчалася не так шмат работ, а Ларыса Фінкельштэйн прывезла каля 150 твораў. Беларускім жывапісцам дазволілі размясціцца на знешніх сценах, якія для ўдзельнікаў не прызначаліся. Беларускае экспазіцыю паказалі праграмы «Взгляд» і «ТВ-галерэя», што дадало папулярнасці мастакам. Былі прадстаўлены работы Мацвея Басова, Аляксандра Зіменкі, Генрыха Ціхановіча, Мікалая Байрачнага, Андрэя Былова, Аляксандра Дзятлава, Барыса Казакова, Леаніда Рыжкоўскага, Рыгора Іванова ды іншых.

Пазней здзейснілі шмат знакавых праектаў, сярод якіх — «Ад Марка Шагала — у мінулае і цяперашняе.

ХІХ—XX стагоддзе» (Палац мастацтва), «Міфы Ігара Каплуновіча» (тэатр «Вольная сцена»), «Разумны метал» (Нацыянальная бібліятэка Беларусі, «Формы часу» (галерэя «Універсітэт культуры»), «Беларуская Парыжская школа. Дотык» (Нацыянальны гістарычны музей), «Чырвоны тэкстыль і чорны метал» (галерэя Балонні). Вынаходніцтва галерэі — аб'ёмны тэкстыль, тэкстыльныя пленэры, «пленэры на колах»: ездзілі па Еўропе і рабілі замалёўкі, ставілі, каб потым выстаўляць работы. Большасць выставак праходзіла ў НББ, супрацоўнікам якой «БРАМА» вельмі ўдзячна.

— Мне вельмі пашанцавала: працавала з трыма пакаленнямі мастакоў. Аскар Марыкс, Леў Лейтман, Яўген Ціхановіч, Яўген Красоўскі, Натан Воранаў, Віталь Цвірка — гэта былі людзі-легенды, у якіх вучылася прафесіі, — расказвае Ларыса Фінкельштэйн. — Я прайшла вельмі добрую школу — ганарылася павагай старэйшых мастакоў, ставілася да іх з п'етэтам, гэтакаса як да свайго настаўніка, універсітэцкага шэфа, акадэміка Лаўрэнція Сямёнавіча Абецэдарскага. Арганізоўвала выстаўкі і ўжо тады разумела, з якімі значнымі майстрамі маю справу і якое гэта вялікае шчасце — ведаць іх. Ужо тады заяўляла пра сябе больш маладо пакаленне — Май Данцыг, Леанід Шчамялёў, Арлен Кашкурэвіч. Наўрад ці сучаснікі разумелі, наколькі гэта важныя мастакі. Потым былі мае ровеснікі і бацькі тых, з кім працую цяпер. Дзяды, бацькі, унукі... Нават не магу сказаць, з кім было цікавей. Я не адчуваю свае ўласныя 70, аднак адчуваю, як шмат гадоў займаюся беларускім мастацтвам.

Як мяняецца айчыннае мастацтва, якое яно вылізнае і значнае — пра ўсё гэта Ларыса Фінкельштэйн можа разважаць не адну гадзіну і будзе мець на гэта поўнае права: бо сачыла за яго станам не адно дзесяцігоддзе, уплывала на працэс развіцця. І чым больш вывучае замежнае мастацтва, тым больш разумее каштоўнасць і асаблівасць нашага. Яна бачыць, як творцы нараджаюцца, як самі сябе ствараюць, як ім дапамагае айчынная школа.

— Ніколі не было жадання жыць у іншай краіне, хоць магчымасці, натуральна, з'яўляліся. У мяне рэгіянальная прафесія — я прывязана да беларускага мастацтва. Усё астатняе — у тым ліку харавое і багацце прыроды — для мяне не мае значэння. Нават за мяжой я шчаслівая толькі сярод цікавай архітэктуры ці ў музеях і галерэях. Мяне вабіць толькі тое, што прыдумаў, стварыў, ажыццявіў чалавек, яго думкі і пачуцці.

Ларыса Фінкельштэйн прызвычалася змагацца за мастацтва. Упартаць, прывязанасць, вернасць, прафесійная смеласць які перашкаджалі ў жыцці, так і дапамагалі рухацца далей. А нам застаецца толькі спадзявацца і чакаць, што творчы лёс Ларысы Фінкельштэйн будзе поўніцца новымі падзеямі, пошукамі і адкрыццямі.

Фрагмент юбілейнай экспазіцыі.

навуковым супрацоўнікам Нацыянальнага мастацкага музея. Заснавальніца і кіраўнік аддзела мастацтвазнаўцаў Палаца мастацтва — своеасабліва хросная маці Ларысы Фінкельштэйн. «З Новым годам і новымі здзяйсненнямі (нягледзячы на закляцены характар выстаўкі), — піша Ірына Назімава. — Ведаю вас з 1973 года, яшчэ з Палаца мастацтва, куды вы былі залічаны як экскурсавод (пры некалькіх адхіленых прэтэндэнтах). Прынятая на работу, вы самазабыўна праводзілі па тры экскурсіі за раз (такая была патрэба ў нядаўня адкрытым палацы). На працягу некалькіх тыдняў вы замацавалі за сабой права выбару экскурсій, а затым — і лекцыі па гісторыі ДПМ; праводзілі тэматычныя сустрэчы з мастакамі, вечарыны і конкурсы. Такая адданая любоў да мастацтва — асабліва сучаснага — ва ўсіх яго відах з'яўляецца адзінай і бяспрэчнай каштоўнасцю мастацтвазнаўцы. Пускаючыся ў самастойны шлях, вы без меркантильных пошукаў стварылі сваю «БРАМУ», якой і завяршаецца адзін з раздзелаў свайго творчага шляху».

У апошняй экспазіцыі сабраны творы майстроў, якія працуюць у розных стылях. Разнастайныя і матэрыялы: тэкстыль, метал, шкло, кераміка, фарфор... А дзякуючы колішняй выстаўцы «Вокны Мінска» (да 950-годдзя сталіцы) «БРАМА» звярнулася да вялікіх айчынных імёнаў. Так, глядач і сёння можа ўбачыць работы Гаўрыла Вашчанкі, Натана Воранава, Ізраіля Басова, Уладзіміра Стэльымашонка, Лазара Рана... Таксама прадстаўлены сучасныя аўтары, у іх ліку — Марыя Тарлецкая. Яна спецыяльна стварыла вялізную «БРАМУ» — сімвал галерэі. Убачыць апошні выставачны праект «Брамы» і дзедацка болей пра яе гісторыю можна да 1 сакавіка. Як адзначаюць арганізатары, дата заканчэння работы экспазіцыі можа быць зменена. Уваход на выстаўку — па чытацкім білетце або білетце сацыякультурнага цэнтра.

Фрагмент юбілейнай экспазіцыі.

— Закрыццё «БРАМЫ» — правільнае рашэнне. Са спорту, з балета і з галерэй «БРАМА» трэба сыходзіць своечасова. Пакулі жывы. Усе мае выстаўкі — сапраўдны спорт, від якога — барацьба на каньках у гарачай вадзе з элементам балета і сола для марнага ляманту ў пустыні. Здаецца, не так шмат радаснага было за гэты час, — успамінае Ларыса Фінкельштэйн. — Тым не менш гэта былі 30 гадоў шчасця існаваць у мастацтве. А першыя 15 хвілін адкрыцця вернісажу ці канцэрта вартыя любых высілкаў.

Баль: новае вымярэнне

Чаму не існуе хуткасці большай, чым хуткасць святла? Бо пры 300 000 км/с час спыняецца. Такое дакладна адбылося на сёлетнім навагоднім балі ў Вялікім тэатры Беларусі. Безліч атракцыёнаў, фотазон, забаў, канцэрт зорак оперы і балета, ну, і, вядома, Яго Вялікасць Танец... Які вось ужо трынаццаты раз вабіць прыхільнікаў прыўкраснага мастацтва закружыцца ў любімых па. Чаму цягне на баль штогод?

Тут можна сустрэць людзей розных узростаў, прафесій і схільнасцей. Мажны мужчына Сяргей Крыўцоў у прыгожым пінжаку, які ззяе 7 медалямі і адмысловым ордэнам, займаецца псіхалогіяй, член рэспубліканскага грамадскага аб'яднання «Беларускае казацтва», прыйшоў на баль з Жаннай Дзібровай. У справе танца яны асы.

— Мы ўдзельнічаем у многіх калектывах. Гэта і народныя, і класічныя, і нават усходнія танцы, — расказвае Жанна Дзіброва. — А баль — як адушына. Я танцую з дзяцінства, з першага класа. А Сяргей Іванавіч — трэці год. Танец дае энергію. Як ні банальна, рух — жыццё. Прыгожая музыка, касцюмы — задавальненне. Дарэчы, кожны год на баль хаджу ў новым касцюме, які шью сама.

Чараўніцы Наталля Тарасевіч і Ірына Бялы ў гістарычных строях уласнага пашыву.

Так адказна да выбару святочнага вобраза падыходзяць і іншыя паненкі, у прыватнасці Ірына Бялы і Наталля Тарасевіч, сапраўдныя чараўніцы. Яны займаюцца гістарычнымі танцамі і прыдумваюць касцюмы самі. На балі пяты раз.

— Лічу, што цяга да бальяў у нас у падсвядомасці, на генетычным узроўні, — упэўнена Ірына Бялы. — Што і падштурхоўвае прымаць удзел у гістарычных танцах, балях. Бо гэта ўнутраны стан, без якога немагчыма, душэўны парыв.

— Баль — свята для душы, — дадае Наталля Тарасевіч. — Будзённасць часам сумная, часам імпульсіўная, а баль — разняволенасць, прыгажосць. Касцюмы ствараем па карцінах, для пашыву выкарыстоўваем толькі натуральныя тканіны, бо ўборы мнагаслойныя, з мноства элементаў.

Наталля Тарасевіч лічыць, што кожная дзяўчынка, дзяўчына, жанчына, бабуля марыць стаць прынцэсай, а баль — адзінае месца для гэтага. Згодна з такім меркаваннем і Марына Лімаенка:

— На баль пачала хадзіць даўно.

Летась я была ў іншым вобразе, а сёлета вырашыла выбраць рэтра — 30-я гады. Мне баль блізкі, бо люблю мастацтва, літаратуру: натхнялася «Рычардам Львінае Сэрца», «Трыма мушкетэрамі», іншай літаратурай XVII—XIX стст. Таму ўзнавіць, увасобіць пэўны вобраз нескладана.

Штосты баль гэта ўжо ў Раісы Ломаўцавай і Аляксандра Грыцаева, пары, якая летась адзначыла 40-годдзе свайго шлюбу. Яны вытанчаныя і элегантныя, нягледзячы на пашанотны ўзрост.

— Мы шмат вандруем, — дзеліцца Раіса Ломаўцава. — Я ў мінулым сцюардэса, адлётала 21 год. Як трапіла на баль? Трэба сабе ладзіць свята. Лічу, што не прыгажосць выратуе свет, а дабрыня. Мы стараемся весці актыўны лад жыцця, хаця многія нашы равеннікі сядзяць дома. Галоўнае ж — якімі вачыма глядзець на свет. Хочацца больш пазітыўна, і на балі яго дастаткова.

— Тут цікавыя людзі — не кожны ж дзень сустрэнеш такіх, абстаноўка, аўра прыязнасці, ветлівасці, памяркоўнасці, — кажа Аляксандр Грыцаеў. — У буднях мы жывём у іншым жыццём, пагадзіцца. А тут арыстакратычны дух, які ўзвышае.

Дзяўчаты Настасся Хлюпіна і Арына Новікава прыехалі на баль з Гродна, прытым не першы раз. Цягне прыгажосць, хочацца надзець адметную сукенку, адпачыць на забаўляльных імпрэзах.

Баль ладзіцца штогод, а эмоцыі не памяншаецца. Чаму? Здаецца, ужо столькі давялося адчуць і пабачыць за гэтыя гады, што здзівіць паграбавальную публіку складана. У чым жа сакрэт прыцягнення? Адказ ведаюць зоркі.

— Для мяне баль — гэта сустрэча з сябрамі, якія яго чакаюць, — дзеліцца салістка Вялікага тэатра народная артыстка Беларусі Ніна Шарубіна. — Для мяне як для спявачкі і салісткі тэатра гэта не толькі работа, але і зарад эмоцый: бачыш інтэлігентаў, якія шыкоўна апрануты. Сукенкі ў падлогу, смокінгі, фракі — дрэс-код, які настройвае на высокую зносіны. І сам тэатр такім чынам убераецца ў неверагодную прыгажосць.

Трынаццаты раз на балі ў Вялікім Тэатры Якушава, загадчык аддзела музычных праграм Першага нацыянальнага канала Беларускага радыё:

Прыма-балерына Вялікага тэатра Ірына Яромкіна ў вобразе каралевы.

Закружыцца ў любімых па.

— Я тут з першага балю. Для мяне гэта адна з самых галоўных падзей. Ад балю я вяду свой культурны адлік: люблю гэтую атмасферу, Вялікі тэатр. Добра, што адраділася такая традыцыя. Калі зазірнуць у гісторыю, то балі віравалі ў нашых палацах — Нясвіжы, Міры, і гэта было натуральна. Сёння тут і венскі баль — такім чынам, найлепшыя еўрапейскія традыцыі пераносіцца да нас. Баль выходзіць, ачышчае душу.

Вытанчаны дрэс-код настройвае на высокую зносіны.

А што баль для жанчыны, у якой танец — жыццё, прафесія? Ірына Яромкіна, прыма Вялікага тэатра Беларусі, не прануціла магчымасць адпачыць на балі:

— Кожны год тут штосьці новенькае, і гэта задача рэжысёра, з якой ён выдатна спраўляецца. Для мяне баль — спосаб трапіць у іншы свет, новае вымярэнне, у казку. Атмасфера тут насамрэч больш казанчая, чым падчас самога свята Новага года, бо яно стала шараговым, калі не чакаеш цуду (ці я ўжо вырасла?). Але тут у ноч з 13 на 14 студзеня чамусьці незвычайнага бачу больш. Бо гэта прадумана рэжысёрам. І на кававай

Баль злучае сэрцы. Сямейная пара Вялянцін і Вольга Навумёнак.

гучы табе паваражылі, і жаданне загадаў... Паважаю тых, хто хадзіў на рэпетыцыі, вивучыў танцы, бо няпроста парадак рухаў утрымаць у галаве, не забытацца. Тым больш калі танец не адзін... Вельмі рада за аматараў, якія знаходзяць час і ўмудраюцца сваёй азы танца. Гляджу на ўсе перастраенні, на малюнкi, якія яны выконваюць, і думаю: «Малайцы!» Такім чынам, адчуванне свята, цуду, казкі — як рэалізацыя тваіх таемных фантазій.

А яшчэ баль злучае сэрцы. — Я пяты раз на балі, а я — трэці, — дзеліцца сямейная пара Вялянцін і Вольга Навумёнак, якіх звязваў ненавіта баль. — Мы пазнаёміліся тут. Станцавалі, потым у чэрвені — прапанова рукі і сэрца, а ў жніўні — вяселле. Баль — ужо наша сямейная традыцыя: танцём тут разам трэці год. Да сустрэчы Вялянцін вучыўся ў ваеннай акадэміі, і аднойчы іх накіравалі танцаваць у оперы. У якасці партнёраў выбраў Вольгу, падышоў, але чакала выпрабаванне: «Яна мне спачатку адмовіла, але я падышоў яшчэ раз». Кемліва Вольга, вядома, ацаніла настойлівасць Вялянціна. Так склалася пара сямейная і танцавальная. Дарэчы, дзяўчына ўсё жыццё прафесійна займаецца балетнымі танцамі. І сёлета — 20 гадоў яе танцавальнага стажу (шмат часу аддала студый сучаснага балнага танца Смалевіч).

Кажуць, што ў вандроўках час раслаіваецца. Баль — таксама вандроўка, прытым асабліва: у таемных лабірынты душы, з магчымасцю спазнаць сябе, здзейсніць запавястныя жаданні, якія часам сціраюцца ў турботах будняў. Баль — гэта і згуртаванне ўлюбёных у атмасферу натхнення, прыўзнятасці, духоўнасці, інтэлігентнасці. Натанцаваўшыся, выходзіш з тэатра перароджаны, адноўлены, прасветлены, без страху і няўпэўненасці, поўны веры ў сябе і спраўджванне мары.

Наталля СВЯТЛОВА,
фота аўтара

Горад мары

Фланіруючы па парадным пра-спекце сталіцы, непазбежна сустракаешся з гэтымі трыма знакавымі гістарычнымі пабудовамі, што, нібыта бліскучы перліны, нанізаны на галоўную гарадскую магістраль. Дом урада, Дом афіцэраў, галоўны корпус Акадэміі навук былі ўзведзены ў першай палове XX стагоддзя па праектах легендарнага архітэктара. Гэтыя і іншыя творы Іосіфа Лангбарда фарміруюць асаблівы сілуэт беларускай сталіцы і вызначаюць яе цэнтральную частку. У аўторак споўнілася 140 гадоў з дня нараджэння заслужанага дзеяча мастацтваў і архітэктуры.

Летуценны хлопец

Велічныя каланады, агромністыя плошчы, хрустальныя лостры — тыповыя рысы яго стылю. Кажуць, нібыта сам Янка Купала, аднагодак Іосіфа Рыгоравіча, убачыўшы аднойчы праекты архітэктара, са скепсісам заўважыў: «А летуценны хлопец гэты Лангбард!» Ці наспраўду падобная гісторыя мела месца, высветліць сёння складана. Аднак не выклікае сумненняў той факт, што Іосіф Рыгоравіч Лангбард сапраўды быў асобай незвычайнай і, бясспрэчна, тым яшчэ летуценнікам. Наўрад ці чалавек без палкай фантазіі здолеў бы здзейсніць штосьці падобнае, стаць гніем беларускага дойлідства.

Акружны дом афіцэраў імя Варашылава, 1954 г.

Нарадзіўся будучы архітэктар 18 студзеня 1882 года ў Бельску, які ў тых часы ўваходзіў у склад Гродзенскай губерні. У сціплым правінцыйным гарадку перш за ўсё данілася ўменне зарабляць грошы. Вялікае значэнне гэтаму надавалася і ў сям'і Іосіфа Лангбарда. Бацькі не жадалі звяртаць увагу на «недарэчныя капрызы» таленавітага хлопца, таму воляю таты пасля заканчэння мясцовай гімназіі ў 1901 годзе Іосіф Лангбард апынуўся ў Адэсе. Па бацькоўскай задуме, у прымор'і юнак мусіў авалодваць мастацтвам камерцыі.

Але ж наперакор жаданню бацькоў і ў тайне ад іх Іосіф Лангбард паступіў на архітэктурнае аддзяленне мастацкага вучылішча пры адскім Таварыстве выяўленчых мастацтваў. У 1906 годзе, пасляхова скончыўшы ўстанова, юнак задумаў працягнуць навучанне. Праз год ён перабраецца ў Санкт-Пецярбург і без вялікіх намаганняў паступае на Архітэктурны факультэт Вышэйшага мастацкага вучылішча пры Імператарскай акадэміі мастацтваў. Падчас навучання ўдасканальвае атрыманыя веды,

Іосіф Лангбард з жонкай Волгай.

падпрацоўваючы памочнікам архітэктара на будоўлях Пецярбурга.

Пад кіраўніцтвам Аляксандра Памяранцава, аўтара праекта маскоўскага ГУМа, Лангбард у 1914 годзе абараніў дыпломны праект «Будынак Дзяржаўнага савета Расійскай імперыі». Амаль адразу пасля заканчэння акадэміі творца быў прызваны ў армію. Набліжалася Першая сусветная вайна. Прайшоўшы падрыхтоўчыя ваенна-тэхнічныя курсы, быў адпраўлены на фронт начальнікам інжынернага атрада. Кіраваў будаўніцтвам аб'ектаў у тыле і на фронце. Не збіраючыся прыпыняць уласную творчасць, архітэктар нават падчас баявых дзеянняў умудраўся ўдзельнічаць і перамагаць у розных конкурсах.

У гады Вялікай вайны і адразу пасля яе па праектах Іосіфа Рыгоравіча было ўзведзена некалькі новых будынкаў у Петраградзе і Кастрэме, пад яго кіраўніцтвам ажыццяўляліся рэстаўрацыі многіх разбураных пабудов. Апроч таго, архітэктар актыўна займаўся праектаваннем мемарыялаў і надмагільных помнікаў ахвярам страшнай трагедыі. Іншымі словамі, у той час Лангбард бярэцца за працоўку партфолія і, трэба сказаць, не без поспеху. З устанаваннем міру і прыходам балшавікоў архітэктар становіцца па-сапраўднаму запатрабаваным, яму даручаюць буйныя праекты.

Мы наш, мы новы...

Увесну 1918 года Іосіф Лангбард уладкоўваецца ў будаўнічую кантору Петраградскага гарадскога аддзела аховы здароўя на пасаду праекціроўшчыка. Тут ён прапрацуе да 1932-га, да таго моманту, пакуль не будзе запрошаны ў Мінск для выканання адказнай місіі — узвядзення «горада мары». Тагачасны Мінск не мог пахваліцца асаблівай высакароднасцю парадных фасадаў і, па меркаванні ўлад, меў вострую патрэбу ў абноўленым абліччы, якое б болей адпавядала статусу заходняй сталіцы. Уласна, задача надаць гораду новае дыханне і выпала ўраджэнцу Беларусі Лангбарду.

Пачалося ўсё ў 1929 годзе, калі амаль што фантастычная работа таленавітага архітэктара перамагла ў конкурсе на найлепшы праект Дома ўрада Беларускай ССР. Па-сапраўднаму візінерскі, нечалавечага маштабу будынак нечакана атрымаў першую прэмію і быў узяты для далейшых распрацоўкі і ўдасканалення. Вялізная пабудова, на тэхнічна спадчынай канструктывізму (які ў той час быў ужо на выходзе існавання), першапачаткова мусіла ўтвараць замкнёную фігуру. Роля апошняй грані адводзілася мосту, што яднаў паміж сабой два бакавыя крылы, на ім планавалася кафедра для выступленняў.

Пазней ад падобных «празмернасцей» давалася адмовіцца, але нашмат бяднейшым ад гэтага праект не стаў. Скульптура правадыра сусветнага пралетарыату на плошчы перад уваходам прадугледжвалася яшчэ ў першапачатковым конкурсным варыянце. Кажуць, што пры выбары пераможцы менавіта гэтая ідэя і стала вырашальным аргументам на карысць лангбардаўскага праекта. Уладжаным тут жа конкурсе на стварэнне манументальнай кампазіцыі па выніках некалькіх тураў перамог Мацвей Манізер. У саўтэрстве з ім Лангбарду давядзецца стварыць яшчэ не адну скульптурную групу ў розных гарадах па ўсёй краіне.

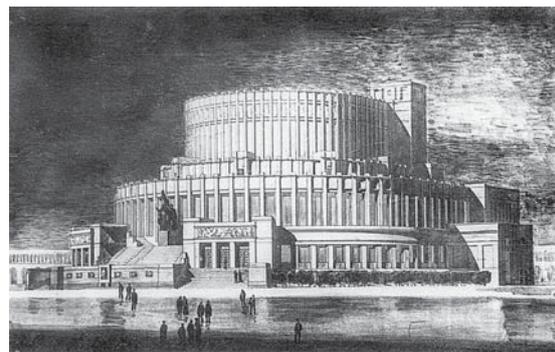
Будаўніцтва ў першай палове 30-х Дома ўрада ў самым сэрцы тагачаснага Мінска засведчыла нараджэнне на тэрыторыі Беларусі новага архітэктурнага стылю — ар-дэко. У айчынай традыцыі гэты мастацкі кірунак прынята агажамліваць з неканструктывізмам, то-бок перасансаваннем і актуалізацыяй канструктывісцкай спадчыны. Аднак праўда ў тым, што дадзены стыль ляжыць дзесьці пасярэдзіне паміж класічнай і нон-класічнай архітэктурай. Напрыклад, будынк Іосіфа Лангбарда бяруць ад «функцыянальнага» канструктывізму ўсе найлепшыя дасягненні, але не цураюцца прытым і багатага дэкарыравання.

Сімфонія Лангбарда

Наступнымі крокамі на шляху да ўзвядзення горада мары сталі праекты Дома Чырвонай Арміі (сёння Дом афіцэраў) і Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета. Будынк, якія сёння па агульным прызнанні складаюць

спіс найкаштоўнейшых здабыткаў мастацтва дойлідства, пачыналіся з нясціпных праектаў 1930-х гадоў. Уражальны Дом Чырвонай Арміі закладваўся на месцы былога Архіерэйскага падвор'я. Наперакор жаданням начальства Іосіф Лангбард не стаў цалкам зносіць гістарычныя пабудовы падвор'я і Пакроўскай царквы, якая стаяла побач, а паклаў старыя мury ў аснову новага будынка.

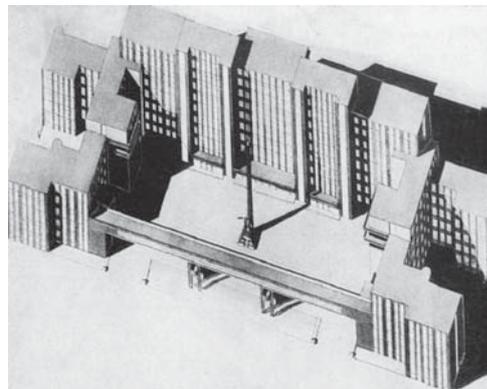
Для даваеннага Мінска збудаванне лічылася проста надзвычайным, а па раскошы ўнутранага і вонкавага ўбрання яно з вялікім адрывам пераганяла нават сам Дом урада. Шматфункцыянальны комплекс (як сёння сказалі б) утрымліваў чатыры надземныя і чатыры падземныя паверхі, першы ў рэспубліцы крыты басейн і аснашчаную па апошнім слове канцэртную залу. На свой час — ні больш ні менш яка самая перадавая архітэктурна. Гэткая жа характарыстыка цалкам адпавядае і Вялікі тэатр оперы і балета, узведзены па напрацоўках дойліда на падмурку нерэалізаванага праекта архітэктара Георгія Лаўрова.

Эскіз тэатра оперы і балета.

Дарэчы, гэта не адзіны выпадак у творчай біяграфіі майстра, калі яму давалася дапрацоўваць праект Георгія Лаўрова, да нядаўняга часу заўважнага архітэктара, які вызначаў аблічча сталічнага Мінска ў цяжкія 1920-я. Не здолеўшы прымірыцца з новай эстэтыкай, праваднік канструктывізму Георгій Лаўроў пазбаўлецца магчымасці далей уплываць на развіццё горада. Затое Іосіф Лангбард, чые мастацкія зацікаўленасці праялялі акурат на памежжы, з лёгкасцю прыстасаваліся да новых канонаў. Галоўны корпус Акадэміі навук Беларусі — яшчэ адзін вынік такога не зусім пажаданага суаўтэрства двух геніяў.

Даваенныя мінскія праекты Іосіфа Рыгоравіча Лангбарда праславілі яго на ўвесь свет. Менавіта дзякуючы ім творца атрымаў Гран-пры Сусветнай выставкі ў Парыжы ў 1937 годзе. Менавіта імі сёння ганарыцца кожны жыхар беларускай сталіцы. Менавіта іх у першую чаргу паказваюць прыезджым падчас экскурсій. Здолеўшы сумясціць у сваім мастацтве фармальныя набыткі класічнай эпохі і канструктарскія метады «прагрэсіўных» архітэктараў, Іосіф Лангбард упісаў новую старонку ў гісторыю станаўлення і развіцця беларускага дойлідства ў прыватнасці ды ўсяго беларускага мастацтва ў цэлым.

Адзін з першых эскізаў Дома ўрада.

Суперразведчыкі «Зефір» і «Эльза»

У Слуцкім раёне ёсць урочышча Вераб'ёва. У пазамінулым стагоддзі ў ім жыла сям'я Мукасеяў. Многія жыхары працавалі на леспіліным заводзе, шмат хто кавалямі. Але такой работы ўсім не ставала. Таму маладзёйшы Саак уладкаваўся на завод тачыльшчыкаў пілаў. Пасталеўшы, у жонкі ўзяў дзяўчыну з кавальскай сям'і. Толькі не мясцовую. Бацькі яе жылі на цяперашняй Уздзеншчыне.

13 жніўня 1907 года ў іх нарадзіўся сын. Назвалі Мойшам. Але многія клікалі яго па-вясковому Мішам. Былі Мукасеі майстрамі на ўсе рукі. Аднак не толькі працавітасцю, стараннасцю выклікалі павагу. Бабуля Мішы па бацьку ўмела здымаць зубны боль. Гэта ў яе атрымлівалася не горш, чым у сліцкіх лекараў. Яго прадзед многае мог прадказаць. Напрыклад, калі ў некага ўкралі каня, падказаў, дзе яго шукаць. І ніколі не памыляўся. Калі хто заблудзіўся, сваякі яго таксама спыталіся да Мукасея.

Пазней такое ўмельства перадалося і яго праўнуку. Відаць, і ў Міхаіла Ісаакавіча пры гэтым спрацоўвалі нейкія асаблівыя біятыкі. Часам толькі пладунавай пра таго, хто яму патрэбен, а ён тут як тут. Нечкакана з'явіўшыся, пытаўся: «Я вам пільна патрэбен?»

Калі завод закрылі, сям'я перабралася ў вёску Замосце. Па пашпартце лічылася, што ў Замосці Міхаіл Мукасеі і нарадзіўся. Пасля перасяліліся ў Грэск. Ад Замосця недалёка, па другі бок дарогі, што вядзе са Слуцка ў Мінск. Неўзабаве Міхаіла прызвалі ў армію. Пасля дэмабілізацыі прадоўжыў бацькаву справу. З сябрамі стварылі сваю кавальскую арцель, у якой быў падмайстрам.

З кавальствам хацеў звязаць і далейшы лёс. Падаў дакументы ў тагачасны Ленінградскі інстытут працы. Але з паступленнем не пашанцавала. На вучобу патрабавалася накіраванне Цэнтральнага камітэта камсамола Беларусі. А яго загадзя ніхто не папярэдзіў. Каб не вяртацца дамоў, зарэгістраваўся на біржы працы. Накіравалі на Балтыйскі суднабудаўнічы завод. Працаваў падмятальшчыкам, потым перайшоў у касцельны цэх. Але з марай атрымаць вышэйшую адукацыю не развітаўся.

Паступіў на эканамічна-геаграфічны факультэт Ленінградскага ўніверсітэта. Падчас вучобы пазнаёміўся з будучай біялагіняй Лізаветай Емялянавай. Сяброўства перарасло ў каханне, пажаніліся. Сямейнае жыццё не перахаджвала вучобе. Актыўна займаўся і грамадскай работай. Гэта не прашло незаўважаным. Кім, застаецца здагадацца. І, бадай, ніколі не стане вядома.

Наўрад ці ведала і яго жонка, чаму раптам паступіў у Ленінградскі ўсходні інстытут. Стаў вывучаць бенгальскую мову, адначасова авалодваў і англійскай. Выхтавалі да працы ў Індыі. У гэты краіне многія карыстаюцца бенгальскай мовай. А руска-бенгальскія слоўнікі тады адсутнічалі. Затое былі англійска-бенгальскія. Пачаў сакрэты бенгальскай спасцігаць праз англійскую.

Правучыўся, праўда, усяго два гады, бо інстытут закрылі. Але апекуны ў бядзе не пакінулі. Накіравалі на вучобу ў спецыяльную, у якой рыхтавалі разведчыкаў-нелегалаў. Гэта вельмі рэдка прафесія. Пасля ў ёй куды больш, калі яе мага менш галаснасці. А яшчэ асыражонасць і тысячу разоў асыражонасць. Бяспечнасць дорага каштуе таму, хто забывае пра гэта. Можна рэзка перайначыць лёс і таго, хто прыядзе на замену. У біяграфіі Міхаіла Ісаакавіча пачатак новаму жыццю быў пакладзены 14 ліпеня 1939 года. З жонкай і двума дзямімі накіраваўся ў Лос-Анджэлес. Пятрабавалася як хутчэй замяніць аднаго савецкага разведчыка. Ён быў вопытным... Але, як у народзе кажуць, конь на чатырох нагах, ды і той спатыкаецца.

Збіраў гэты разведчык розныя звесткі тэхнічнага і ваеннага характару. З тымі, хто дапамагаў, разлічваўся адразу. Так паступіў і атрымаўшы сакрэтнае даныя аб падводным флоце Злучаных Штатаў Амерыкі. Агента шчодро заплаціў. Узяўшы ў яго распіску, паклаў яе ў кішэню свайго піжжака. А дома забывў прыхаваць. Жонка наступным днём сабралася ў хмічэцкую. Спяшаючыся, не правярыла кішэні мужавай апраткі.

Прыёмшчыца ў кішэні здарэнага піжжака гэтую распіску знайшла. Прачытаўшы, усё зразумела. Аб сваёй знаходцы спешна паведаміла ўладам. Разведчыка і яго жонку адразу арыштавалі. Яго чакаў суд, які ў лепшым выпадку мог скончыцца турмой. Але папярэдне адлучылі пад залог. Пашанцавала, што якраз у гэты час у такім жа незаздрымным

Міхаіл Мукасеі.

становішчы апынуўся і амерыканскі агент. Адбыўся абмен: нам — нашага, вам — вашага.

Міхаіл Мукасеі пасля прыезду ўзначаліў консульства Савецкага Саюза ў Лос-Анджэлесе. Ужо на другі дзень упэўніўся, што ніколі нельга губляць пільнасці. Яго падазрэнне выклікаў малады амерыканец. Заўважыўшы ў консульства, ён назваўся супрацоўнікам мясцовай службы бяспекі. Аднак аказаўся надта цікаўным. Распытваў і пра тое, што ў яго абавязкі не ўваходзіць.

Што гэта яго насцярожвае, Міхаіл Ісаакавіч не паказаў. Але як толькі той пайшоў, спусціўся ў падвал памяшкання, западозрыўшы няладнае. У вочы кінулася, як шмат у ім розных кабеляў. Тэлефон жа на ўсё консульства адзін. А яны пераплецены між сабой ледзь не клубком. Да чаго падключаны — высветліць цяжка.

«Хвіліначку, — усміхнуўся, дастаючы нож, — “заспяваецца” вы ў мяне». Усе правяды, пакінуўшы толькі тэлефоны, абрэзаў. Задаволены вярнуўся ў свой кабінет. Што не памыліўся, паступіўшы так, пераканаўся вельмі хутка. Будучы, як і кожны разведчык, пунктуальным, загадзя засек час. Праз 17 мінут да будынка прымчала нейкая машына. Хлопец, які выйшаў з яе, назваўся манцёрам. Сказаў, што з тэлефонам непаладка. Апарат жа, як правярыў Міхаіл Мукасеі пасля вяртання з падвала, працаваў спраўна.

З'яўленне «манцёра» канчаткова пераканала, што ўстаноўлены праслухоўкі. Размаўляць трэба асыражона, каб незнарок не выдаць сакрэтнай інфармацыі.

Работы прыбавілася, калі пачалася Вялікая Айчынная вайна. Масква цікавілася ў сваёй агентуры, як павядуць сябе японцы. Нападць на Савецкі Саюз — ваяваць дзвядзецца на два франты. Не ўмяняюцца — на Далёкім Усходзе можна ўтрымліваць менш часцей. Інфармацыя Міхаіла Ісаакавіча супала з той, якая паступіла і ад Зорге: «Японія на вайну з СССР пакуль не адважыцца». Пасля гэтага сібірскія дывізіі былі тэрмінова перакінуты пад Маскву.

На руку Міхаілу Ісаакавічу было тое, што раён Вялікага Лос-Анджэлеса насяляла некалькі соцень тысячых выхадцаў з Расіі. Ад іх можна было атрымаць шмат якіх неабходных звесткі. Яшчэ больш ад знакамітых кампазітараў, акцёраў, пісьменнікаў, якія жылі ў гэтым горадзе. Яны былі сваімі людзьмі ў вышэйшых эшалонах улады. З некаторымі з іх не толькі пазнаёміўся, але і пасябраваў. Сярод такіх былі Сяргей Рахманінаў, Чарлі Чаплін, Міхаіл Чэхаў, Польш Робсан, Уолт Дысней і іншыя. З даверам да яго ставіліся нават амерыканскія прэзідэнты. Як і да Лізаветы Іванаўны. Не здагадаліся, што разведчык не толькі ён, але і яна. Абавяліны, дасціпныя, Мукасеі заўсёды выклікалі да сябе вялікі давер.

Найбольш прыязныя адносіны ў іх складаліся са знакамітым амерыканскім пісьменнікам Тэадорам Драйзерам. Пабываўшы ў 1927 годзе ў Савецкім Саюзе, ён палюбіў яго. З Мукасеямі пасябраваў. Часта запрашаў іх да сябе. Адночы прыкалоў на касцюм Лізаветы Іванаўны брыжку «Жар-Птушка». Абодвум падарыў «Амерыканскую трагедыю» з аўтографам: «З любоўю Лізе і Мішы ад Тэа Драйзера».

Былі ў Міхаіла Ісаакавіча знаёмцы і сярод тых, хто такой вялікай вядомасцю не карыстаўся. Сярод іх і савецкія людзі. Адзін з такіх — капітан карабля «Батумі» Аляксей Зайцаў. Яго паслуга асабліва спатрэбілася, калі савецкім разведчыкам-нелегалам у Мексіцы Аміга зацікавіліся амерыканскія спецслужбы. Яго неабходна было тэрмінова адправіць у Савецкі Саюз. Паспрыяў гэтаму і яшчэ адзін знаёмец Мукасея — амерыканскі паліцэйскі Джон. Ён дапамог атрымаць Амігу неабходныя

дакументы. Па іх яго залічылі ў каманду маракоў. Пасля Аміга без якіх-небудзь праблем дабраўся да Уладзівастока. Хто ён у сапраўднасці — ведаюць толькі спецслужбы.

На Радзіму Мукасеі вярнуліся яшчэ ў 1943 годзе. Міхаіла Ісаакавіча прызначылі начальнікам вучэбнай часткі спецыяльнай разведвальнай школы. Пасля з жонкай працаваў у некалькіх заходнеўрапейскіх краінах. Затым лёс закінуў іх у Афрыку. Пашпарты кожным разам выпісваліся на новыя прозвішчы. У Маскве ж для яшчэ большай канспірацыі ва ўсіх сакрэтных дакументах праходзіў як «Зефір». А Лізавета Іванаўна — «Эльза». У канцы снежня 1952 года ім загадалі ехаць у Парыж для сустрэчы з разведчыкам К., які пасля цяжкай аперацыі знаходзіўся ў бальніцы. Каб не выклікаць падазрэння, ён павінен назвацца бліскім сваяком К. Лізавета Іванаўна — роднай сястрой яго маці. Значыць, цёткай. Аднак К., убачыўшы іх, мог западозрыць правакацыю. Каб адпрэчыць усе сумненні, ім уручылі фота яго сям'і. Ды яшчэ і пароль назвала.

Сустрэча, на жаль, так і не адбылася. У бальніцы даведаліся, што ён памёр. Назвалі і канкрэтную дату: 26 снежня 1952 года ў 4 гадзіны раніцы. Горыч стравы засмуціла. Але з'явілася і трывога. Ці не засталіся пасля К. улікі, якія могуць скампраметаваць яго як савецкага разведчыка? На шчасце, хваляваныя аказаліся марныя. Манахія, якая праводзіла яго ў апошні шлях, сказала, што паміраў пры свядомасці. Назваўся адзіночым. Калі палаваў крыж каталіцкага святара, з яго вачэй скацілася чыстая, як раса, слеза.

Колькі «Зефір» з «Эльзай» ні знаходзіліся ў Еўропе, па магчымасці, завітвалі на магілу. Часцей з ім прыходзілі і іншыя нелегалы. Не выклікаючы падазрэння, абмяркоўвалі сваю работу. Пад помнікам зрабілі замажскаваную схованку. Дзякуючы ёй, абменьваліся інфармацыяй. Мёртвы К. таксама працаваў на разведку.

На Радзіму канчаткова вярнуліся ў 1977 годзе. Міхаіл Ісаакавіч рыхтаваў маладых разведчыкаў-нелегалаў. Напачаў шмат падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў для разведвальных школ. Быў узнагароджаны некалькімі ордэнамі і медалямі. Стаў лаўрэатам прэміі імя Юрыя Андропова з уручэннем залатога медала. Быў адзначаны і яго найвыдатнейшы ўклад у ахову бяспекі Расійскай Федэрацыі. Усывышнім яму быў накіраваны доўгі век. Пражыў 101 год, памёр 19 жніўня 2008-га.

Хто ён у сапраўднасці, пры яго жыцці мала хто ведаў. Наконт гэтага журналіст і пісьменнік Мікалай Далгаполаў сведчыць так: «Што наогул для разведчыка найбольш важнае? Слава? Яна калі і прыходзіць, дык толькі ў выніку правалу. Дык, можа, найлепшая ўзнагарода і сведчанне поспеху — усё ж невядомасць?».

Работы прыбавілася, калі пачалася Вялікая Айчынная вайна. Масква цікавілася ў сваёй агентуры, як павядуць сябе японцы. Нападць на Савецкі Саюз — ваяваць дзвядзецца на два франты. Не ўмяняюцца — на Далёкім Усходзе можна ўтрымліваць менш часцей. Інфармацыя Міхаіла Ісаакавіча супала з той, якая паступіла і ад Зорге: «Японія на вайну з СССР пакуль не адважыцца». Пасля гэтага сібірскія дывізіі былі тэрмінова перакінуты пад Маскву.

Дзякуючы Мікалаю Міхайлавічу пра «Зефіра» і «Эльзу» сёе-тое «ўспыльо» толькі ў 2001 годзе ў газеце «Труд». Канешне, далёка не ўсё. Відаць, яшчэ доўга многае з іх разведвальнай дзейнасці будзе засакрычана. Ні ў самога Міхаіла Ісаакавіча, ні ў яго жонкі не было ніводнага правалу. Таму ўсе сакрэты павінны ведаць толькі прафесіяналы. Нямногае раскрываецца і ў калектыўнай кнізе Мукасеяў «Жыццё по заданню. “Зефир” і “Эльза”. Разведчыкі-нелегалы», выпушчана ў 2004 годзе.

У Замосці ў гонар Міхаіла Ісаакавіча ўстаноўлены памятны знак. Быў жа Міхаіл Мукасеі не проста высокапрафесійным разведчыкам, але і сапраўдным «Богам разведкі». Дарэчы, у грэчаскай міфалогіі Зефір — бог заходняга ветру, вястун іншых багоў. Дзьмучы з захаду, ён прыносіць бурю. Толькі на казаных астравах пяхотны і цёплы. На іншыя выклікае прахалоду.

Простыя рэчы

Любімы горад святара

Галоўная праваслаўная святыня Чашніччыны — храм Праабражэння Гасподняга — другое стагоддзе аб'ядноўвае людзей, якія ідуць дарогай веры. Царква пабудавана католікам Вінцэнтам Валадковічам для праваслаўных. Нават у гады суровай акупацыі ў ёй не пераставалі гучаць малітвы, пропаведзі пра добро, любоў да бліжняга.

Іерэй Сяргей Федасееў.

У кожнага свая дарога да Бога. Шлях Сяргея Федасеева вызначыла эпоха. Інжынер раённага падраздзялення Белтэхкама нарадзіўся і вырас у Чашніках. Вучыўся ў першай школе, што стаіць насупраць храма. Культываў будынак заўсёды прыцягваў нейкай таямнічасцю. Але пачаўшы майго суразмоўцы выпаў час атэізму. Як многія аднагодкі, юнак марыў аб сучаснай прафесіі, службе ў арміі і змог ажыццявіць свае планы.

Станаўленне прыйшлося на неспаскайныя дзесяцігоддзі. Навакольная рэчаіснасць імкліва змянялася. Не стала велізарнай краіны. Пачалася пераацэнка каштоўнасцей. Тыя, для каго прыярытэтам была духоўнасць, выбіралі дарогу ў храм. Сяргей Федасееў у іх ліку.

Далучэнне да праваслаўнай культуры адчувальна паўплывала на жыццё маладога чалавека. Гадзіны ў царкве адкрылі верніку свет сапраўднай дабрывы, любові. Вера умацоўвала і гартавала.

Праз некалькі гадоў Сяргея благаславілі на панамарскае паслушэнства. У 2008-м пасвяцілі ў дыяканы. А ўжо амаль дзесяцігоддзе ён з'яўляецца іерэем храма Праабражэння Гасподняга.

У будні, як і большасць чашніччан, спяшаецца на работу. Інжынер лінейных збудаванняў сувязі мае шмат клопатаў. А ў выхадныя яго чакаюць вернікі ў царкве. Богаслужэнні ва ўрачыстай цішыні храма сталі

неад'емнай часткай яго жыцця. Несці людзям слова Хрыстова — высокая місія. Да айца Сяргея ідуць з праблемамі, пытаннямі, просьбамі. Падтрымаць кожнага — клопат святара.

Свет, створаны Богам, незвычайна прыгожы. У гэтым іерэй Сяргей Федасееў пераконвае землякоў не толькі ў храме. Нядаўна чашніччан чакала сустрэча са святаром у раённым Доме рамэстваў. Менавіта тут адкрылася выстаўка яго жывапісных работ, прысвечаная роднаму краю. Для большасці жыхароў райцэнтра падзея стала прыемным сюрпрызам. Пра тое, што святар захапляецца жывапісам, ведалі нямногія.

Цягу да мастацкай творчасці Сяргей адчуваў з дзяцінства. Нейкі час займаўся разбой па дрэве. Рэалізавацца ў жывапісе дапамаглі кнігі і інтэрнэт. Дзякуючы ім асвойваў тэхніку акварэлі і жывапісе алеем.

Першую замалёўку зрабіў гадоў дваццаць таму. Пачатковы досвед натхніў, з тых часоў адпраўляючыся ў вольны час на прыроду, ніколі не забывае захапіць з сабой альбом і алоўкі. Пасля пленэру мастак-самавучка натхніена працуе дома з акварэллю і алеем.

Раней за іншых яго творчасць мелі магчымасць ацаніць калегі: некалькі работ прапісаліся ў працоўных кабінетах. Сёлета Сяргей Федасееў вынес на суд землякоў найлепшыя акварэлі, створаныя за два дзесяцігоддзі.

Выстаўка называецца «Любімы горад». Экспазіцыя

адкрывае наведвальніку куткі роднага горада і наваколлі Чашнікаў. Вуліцы і завулки, рачны бераг, лясныя сцежкі ў розныя поры года — месцы, знаёмыя многім з дзяцінства.

Вось маладзенькая ялінка на пагорку, шчодрата пасыпаная снегам. Старыя хмызнякі і трысьнёг выгадна адцяняюць яе прыгажосць. Далей — трухлявая хатка пад шатамі дубоў ўдалечыні ад гарадской мітусні. Нечы прыстанак для душы, надзейна сховішча, прытулак ад шуму і натоўпу, памяць пра продкаў. І да паўднёвага мора ніколі не хочацца, калі ўсяго за два крокі — маляўнічыя берагі рэчкі Улы, лясныя палічкі ды палявыя дарогі з чароўным водарам траў...

Работы Сяргея Федасеева — жаданне падзяліцца радасцю з землякамі. Верыць — значыць любіць зямлю, дзе нарадзіўся і жывеш. У гэтым пераконвае святар вернікаў.

Ірына ТОРБИНА,
фота аўтара

зваротная сувязь Вясёлая вечарына

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухач літаратурна-мастацкія і пазнавальныя праекты.

У нядзелю і чацвер увазе слухачоў — праект пісьменніка Навума Гальпяровіча «Развагі пра літаратуру». У рамках блока ранішніх праграм «У рытме дня» з пачатку студзеня выходзяць праекты «Адным штрыхом» з вершамі і мініяцюрамі беларускіх аўтараў, а таксама «Ранішні серыял» са старонкамі твора Яна Баршчэўскага «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях».

Праграма «Літаратурная анталогія» прапануе працяг рамана Фёдора Дастаеўскага «Злачынства і пакарэнне». У «Радыёбібліятэцы» — творы Івана Шамякіна «Шлюбная ноч». У вячэрнім эфіры выхадных слухачоў чакаюць апавяданні Стэфана Юліяна «Вяроўка, якая не спатрэбілася» і Надзеі Тэфі «Вясёлая вечарына» — праект «Літаратурныя гісторыі». Для аматараў паэзіі праграма «Прачудным радком» прапануе вершы Міхаса Башлакова.

Мінскае гарадское аддзяленне

Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

21 студзеня — на пасяджэнне літаратурнай гасцёўні «Верасок» пры дзіцячым доме № 5 з удзелам Івана Юркіна (16.00).

25 студзеня — на прэзентацыю кнігі для дзяцей Уладзіміра Мазго «Хутка стану чэмпіёнам», якая адбудзецца ў бібліятэцы № 10 імя М. Мінковіча (14.00).

25 студзеня — у Мінскі гарадскі тэатр паэзіі пры Цэнтральнай бібліятэцы імя Я. Купалы на вечар памяці Міколы Мятліцкага, Ганада Чарказіяна, Міколы Шабовіча «Пакулы нас помняць — мы жывым» (17.30).

26 студзеня — у бібліятэку № 1 імя Л. М. Талстога на імпрэзу з Міхасём Пазняковым (17.30).

Змест перадачы «Радыётэатр плюс» у суботу і нядзелю складзены дзве часткі радыёверсіі спектакля Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Таблетку пад язык» паводле п'есы Андрэя Макаёнка.

Юным прыхільнікам мастацкага вяшчання канал «Культура» прапануе ў выхадныя праект «Дзіцячы радыётэатр» — пастаноўкі з фонду радыё. Чытанні лядзіячкі па буднях у межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». Штогвечар у 21.00 для маленькіх выходзіць «Вячэрняя казка».

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штогднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю і сераду на «Культуры» выходзіць радыёверсія тэлеперадачы Навума Гальпяровіча «Суразмоўцы». Гэтым разам — гутарка з пісьменнікам, перакладчыкам Геннадзем Аўласенкам.

26 студзеня — у Цэнтральную бібліятэку імя Янкі Купалы на творчую сустрэчу з Мікалаем Чаргінцом (16.00).

27 студзеня — у «Кабінет пісьменніка» пры дзіцячай бібліятэцы № 2 на творчую сустрэчу з Яўгенам Хвалем (14.50).

27 студзеня — у літаратурны клуб «Паэтычны чац-вер» пры публічнай бібліятэцы № 7 на літаратурна-музычную імпрэзу з удзелам групы паэтаў (17.30).

27 студзеня — у літаратурны клуб «Шчырасць» пры публічнай бібліятэцы № 22 на адкрыццё новага творчага сезона з удзелам кіраўніка клуба Міхаса Пазнякова (16.00).

22 студзеня — 105 гадоў з дня нараджэння Мікалая Ворвулева (1917—1967), беларускага і ўкраінскага опернага і спевака, народнага артыста БССР, народнага артыста СССР.

22 студзеня — 85 гадоў з дня нараджэння (1937) Юрыя Зайцава, графіка, акварэліста, жывапісца.

23 студзеня — 115 гадоў з дня нараджэння Таццяны Шашалевіч (1907—2000), актрысы.

23 студзеня — 110 гадоў з дня нараджэння Барыса Пакроўскага (1912—2009), беларускага і расійскага опернага рэжысёра, педагога, народнага артыста БССР і СССР.

23 студзеня — 105 гадоў з дня нараджэння Валіяціны Чэмберг (1917—1990), заслужанай артысткі БССР, народнай артысткі РСФСР.

23 студзеня — 100 гадоў з дня нараджэння Мікалая Федарэнкі (1922—2000), жывапісца.

23 студзеня — 90 гадоў з дня нараджэння Геральда Асвятінскага (1932—2006), дзеяча тэатральнага мастацтва, заслужанага дзеяча культуры БССР.

23 студзеня — 80 гадоў з дня нараджэння Генадзея Сакалова-Кубяя (1942—1998), мастацтвазнаўца, педагога.

23 студзеня — 75 гадоў з дня нараджэння (1947) Анатоля

Кулагіна, мастацтвазнаўца, гісторыка архітэктуры.

25 студзеня — 90 гадоў з дня нараджэння Раісы Алешынай (Міхайлавай) (1932—2006), мастака докартаўна-прыкладнага мастацтва.

25 студзеня — 75 гадоў з дня нараджэння (1947) Уладзіміра Качова, мастака докартаўна-прыкладнага, манументальнага мастацтва, жывапісца, заслужанага дзеяча мастацтваў Рэспублікі Беларусь.

25 студзеня — 75 гадоў з дня нараджэння (1947) Тамары Чулавай, мастака докартаўна-прыкладнага мастацтва.

26 студзеня — 115 гадоў з дня нараджэння Івана Шапаралава (1907—1941), паэта, празаіка.

26 студзеня — 85 гадоў з дня нараджэння Леаніда Панамарэнка (1937—2007), мастака докартаўна-прыкладнага мастацтва.

26 студзеня — 75 гадоў з дня нараджэння (1947) Святланы Акружнай, актрысы, народнай артысткі Беларусі.

27 студзеня — 110 гадоў з дня нараджэння Ніны Фядзевай (1912—1990), заслужанай артысткі БССР і Карэальскай АССР.

28 студзеня — 75 гадоў з дня нараджэння (1947) Мікалая Безберды, мастака-афарміцеля.

Календар падрыхтаваны БДМАЛІМ

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная камісія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяснін Барсук
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гілапедэа
Вольга Далдзімава
Жана Запарытка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Віцаслаў Нікіфарыў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@vziasda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захаравыя, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.vziasda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага рэдактара — 319-79-85, 224-66-74
адказны сакратар — 377-99-73
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98

аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісны індекс:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настанікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"». Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч ПАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друк 20.01.2022 у 11.00
Ум. друк. арж. 3,72
Наклад — 685

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 176
D 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
M 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рупакісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэагуюць.
Гэтыя рупакісы могуць супадаць з меркаваннямі аўтара публікацыі.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасць з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

